

ROMANO SUNO '22

Sborník příspěvků
jazykové soutěže
v romštině

E daj ča jekh
Máma je jen jedna

ekh

Romano suno 2022

Sborník příspěvků jazykové soutěže v romštině

Vydala Nová škola, o. p. s.

Překlad z romštiny do češtiny: Barbora Šebová

Korektura českého jazyka: Kristýna Hrdinková

Korektora slovenského jazyka: Daniela Brucková

Korektura romského jazyka: Barbora Šebová

Koordinátor projektu: Marie Podlahová Bořkovcová

Grafická úprava: Terezie Chlíbačová

Obrázek na obálce: žáci ze ZŠ Floriana Bayera z Kopřivnice

Tisk: Tiskárna Broumov

První vydání: 100 ks

Kontakt:

Nová škola, o. p. s.

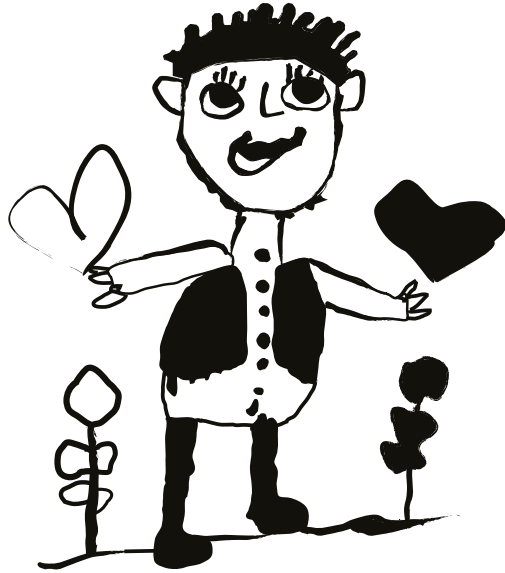
Křížíkova 344/6, Praha 8, 180 00

www.novaskolaops.cz

© Nová škola, o. p. s.

Doporučená cena: 120 Kč

ISBN 978-80-908501-0-1

NOVÁ ŠKOLA, o. p. s.

OBSAH

Úvodní slovo	6
Výsledky 25. ročníku soutěže	8
1. kategorie (žáci 1.—3. ročníku ZŠ)	
Eduardo Šuster	10
Šárka Horvátová	12
Jakub Kmetz	14
2. kategorie (žáci 4.—6. ročníku ZŠ)	
Tatána Růžičková	16
Lenka Janová	20
Justin Šuster	24
3. kategorie (žáci 7.—9. ročníku ZŠ)	
Alexandra Janová	26
Emília Pulková	30
Samanta Vanesa Kandráčová	32
4. kategorie (středoškoláci)	
Štefan Feri	34
5. kategorie (dospělí)	
Mária Hušová	36
Monika Duždová	46
Milan Bindatsch	58
Výběr textů z dílen Vaker romanes	62
Viliam Kudráč	64
Martina Kočková	66
Denisa Dunková	68
Anna Makulová	70
Valentýna Lakatošová	72
Anna Čonková	74
Lucie Rašnerová	76
Táňa Horňáková	78

Vázení čtenáři, vážené čtenářky, milí soutěžící,

držíte v ruce výběr z půl druhé stovky textů, které do Romano suna za poslední rok naposílaly děti od šesti let po dospělé.

Ačkoli se témata, rozsah i styl romanosunových textů od sebe hodně liší, jednu věc mají společnou. Všechny texty byly napsány v romštině, ačkoli tou se píše opravdu jen zřídka.

Romano suno je totiž soutěž, jejímž smyslem je právě podpora romštiny, té mluvené i té psané. I když si totiž Romové udrželi v diaspoře romštinu tisíc let, v posledním půlstoletí přibývá v Česku stále rychleji romských dětí a později dospělých, kteří se romsky nenaučili. Psaná forma romštiny nebyla dříve rozšířená vůbec, také dnes je rozšířena jenom mezi úzkou skupinou Romů. O to víc je podpora romštiny potřeba.

O čem letos soutěžící do Romano suna psali? Jako každý rok si účastníci volili ze čtyř témat, anebo si zvolili téma vlastní. Letošní témata byla:

E daj ča jekh / Máma je jen jedna

E dar, o radišagos, e cholí, e nađeja / Strach, radost, vztek, naděje

Daras le meribnastar? Soske? / Bojíš se smrti? Proč?

Prethov andre romaňi čhib o kotororo andal tiri kamaduňi knižka / Ze své oblíbené knížky přelož jeden odstavec do romštiny

Velká většina účastníků si zvolila hned první téma. Svoji maminku popisovali s obrovskou hrdostí a láskou. Snad každá je ta nejlepší na světě, včetně mám dětí toho času v pubertě. Více textů se zabývalo smrtí. Zvláště doporučujeme text Márii Hušové. Přišly také překlady. Překládat do romštiny není jen tak. Ne všechny výrazy mají v romštině svůj ekvivalent a její větná stavba navíc nezapře skutečnost, že se jedná o jazyk především mluvený. I tak se do překladatelské výzvy pustilo hned několik dětí. Moc si toho vážíme. Pro rozvoj romštiny je právě práce spojená s překladem velmi důležitá.

Mnohé soutěžní texty děti tvoří za nějaké podpory. Buď je vytvořily v romštině na tvůrčích dílnách, které jsme přijeli v rámci projektu Vaker romanes realizovat do jejich školy a kterým věnujeme v tomto sborníku zvláštní oddíl. Anebo je děti vypracovaly za podpory svých romských asistentů anebo je psaly doma za podpory rodičů či jiných příbuzných. Některé děti napsaly do Romano suna bez jakékoli podpory. Právě ty porotci oceňovali zdaleka nejvíce.

V porotě zasedla jako letitá spolupracovnice Romano suna a jedna z nejmýraznějšých současných romských autorek Iveta Kokyová, kterou mnohé děti osobně znají jako lektorku dílen v romštině. Nově v porotě zasedly také další dvě romské autorky Stanislava Miková a Květoslava Podhradská a známý romský hudebník Jěňa Dužda.

Kromě psaní v romštině (Pisinas romanes) se v Romano sunu soutěží s videi v mluvené romštině (Vakeras romanes). Navíc otevíráme letos také znalostní soutěž Džanas romanes. Na živo v ní budou v romštině soutěžit týmy složené z dětí i dospělých.

Letos jsme také pro širokou veřejnost udělali on-line jazykový kurz v romštině. Na všechny zájemce se nedostalo. Pevně doufáme, že se nám podaří otevřít další kurz v příštím roce.

Děkujeme všem dětem, mladým lidem a dospělým, kteří se letošního Romano suna se svou tvorbou zúčastnili. Patří jim náš obdiv a respekt! Vítězům, do jejichž prací se můžete začíst na následujících stranách, navíc srdečně gratulujeme.

Děkujeme také všem učitelům, asistentům, vedoucím v klubech a příbuzným dětí, kteří děti v jejich tvorbě do Romano suna podpořili.

Hezké, veselé i smutné čtení vám přeje

Marie Podlahová Bořkovcová, koordinátorka Romano suna

VÝSLEDKY 25. ROČNÍKU SOUTĚŽE ROMANO SUNO

Pisinas romanes – Píšeme romsky

1. kategorie (žáci 1.–3. ročníku ZŠ)

1. místo – **Eduardo Šuster**, ZŠ Postoloprty, 2. ročník
2. místo – **Šárka Horvátová**, ZŠ Předlice, 3. ročník
3. místo – **Jakub Kmetz**, ZŠ Předlice, 3. ročník

2. kategorie (žáci 4.–6. ročníku ZŠ)

1. místo – **Tatána Růžičková**, Ostrava, 6. ročník ZŠ
2. místo – **Lenka Janová**, Ostrava, 6. ročník ZŠ
3. místo – **Justin Šuster**, ZŠ Postoloprty, 5. ročník

3. kategorie (žáci 7.–9. ročníku ZŠ)

1. místo – **Alexandra Janová**, Ostrava, 8. ročník ZŠ
2. místo – **Emilia Pulková**, Plzeň, ZŠ Podmostní, 6. ročník
3. místo – **Samanta Vanesa Kandráčová**, Ostrava, 8. ročník ZŠ

4. kategorie (středoškoláci)

1. místo – **Štefan Feri**, Střední zdravotnická škola Jaselská, Brno

5. kategorie (dospělí)

1. místo – **Mária Hušová**, Mladá Boleslav
2. místo – **Monika Duždová**, Sabinov, Slovensko
3. místo – **Milan Bindatsch**, Ostrava

Vakeras romanes – Mluvíme romsky

1. kategorie (žáci 1.–3. ročníku ZŠ)

1. místo – **Laura Gáborová**, Malý Slivník, Slovensko, 2. ročník ZŠ
2. místo – **Sofie Dirová**, Hradec Králové, 3. ročník ZŠ
3. místo – **Eduardo Šuster**, ZŠ Postoloprty, 2. ročník

2. kategorie (žáci 4.–6. ročníku ZŠ)

1. místo – **Lourdes Marie Fatáková, Valentino Danič**, Ostrava, ZŠ Šalounova, 6. ročník
2. místo – **Samuel Pokuta**, Ostrava, ZŠ Ibsenova, 5. ročník
3. místo – **Justin Šuster**, ZŠ Postoloprty, 5. ročník

3. kategorie (žáci 7.–9. ročníku ZŠ)

1. místo – **Nina Horváthová a Silvia Makulová**, Ostrava, ZŠ Šalounova, 8. ročník
2. místo – **Simona Horvátová a Sofie Horňáková**, Ústí nad Labem, ZŠ Předlice, 7. a 8. ročník
3. místo – **Valentýna Lakatošová a Vanesa Kotlářová**, Ostrava, ZŠ Ibsenova, 7. ročník

1. kategorie (žáci 1.—3. ročníku ZŠ)

1. místo

Eduardo Šuster, ZŠ Postoloprty, 2. ročník

I dej si feri jekh

Kamav mura da paša jílo. Voj si igen láši. Si but manuš pi luma, de feri jékh lendar si muri dej. Kana simas cino, phenós lake: muro mamu! Voj si igen šukár. Maj šukár pi luma. Urael pe šukares, malujij pe šukares. Si la igen šukár lunge kale bal haj zelena jákha. Phári búti kerel haj mange khere anel mindik pherdo guglipe, sa, so kamav.

Igen kamav la.

Máma je jen jedna

Mám ze srdce rád svoji mámu. Je moc hodná. Na světě je hodně lidí, ale z nich je jen jedna moje máma. Když jsem byl malý, říkal jsem jí můj mamáku! Je moc krásná. Nejkrásnější na světě. Krásně se obléká, krásně se maluje. Má moc krásné dlouhé černé vlasy a zelené oči. Dělá těžkou práci a nosí mi vždycky domů spoustu sladkostí, všechno, co chci.

Mám ji moc rád.

2. místo

Šárka Horvátová, ZŠ Předlice, 3. ročník

E daj ča jekh

La da hin šukar jakha. La da hin šukar bala. Hin la parne bala.
Hin šukar. Me la rado dikhav. Hin lake štarvaldeš the ochto berš.
But la kamav. Miri daj pes vičinel Monika Husakovo.

Máma je jen jedna

Máma má krásné oči. Máma má krásné vlasy. Má blond vlasy. Je krásná. Mám ji ráda. Je jí 48 let. Mám ji moc ráda. Moje máma se jmenuje Monika Husáková.

3. místo

Jakub Kmetz, ZŠ Předlice, 3. ročník

E daj ča jekh

E daj hiři but ke mande. Hiři lačhi, bo kamav la andre miro dživipen.
Hin la štar čhave. Me som terneder, trito čhavoro. But lačhi hiři. But la
kamav. Fejs but la kamav. But mange pačinen lakere jakha. Hin lake
jakha hñedo.

Máma je jen jedna

Máma je hodně při mně. Je hodná, proto ji chci ve svém životě. Má čtyři děti. Já jsem mladší, třetí dítě. Je moc hodná. Mám ji moc rád. Moc ji miluju. Moc se mi líbí její oči. Má hnědé oči.

2. kategorie (žáci 4.–6. ročníku ZŠ)

1. místo

Tatána Růžičková, Ostrava, 6. ročník ZŠ

Odmanglipen latar ilom

Som peršo romaňi čhaj andre Zakladno čhibakeri sikhľudŕi Generála Zdeňka Škarvady Ostravate. Andre trjeda sam bišujekh čhave u ča me korkori som romaňi čhajori. O bala man hine kale, bare, kandrate, aľe aš kajsi kaľi na som. Miro nav Tatána bi šaj pasinelas andre aver them, khatar akana avile mire kamaratki andre amari trjeda. Imar oleske duj čhon, so jon avile andal e Ukrajina. Jon hine lačhe čhaja u mištes peske amen achaluvas. He, ta sem jon džanen čino te vakerel angliciko duma.

Kada, so me tumenge kamav te phenel, pes ačhiľa peršo čhon, so chudľam te phirel andre sikhľudŕi. Dine amenge avri, hoj peske šaj pal e lovengeri karta andro automatos cinas varesavo gulŕipen the gulo thud. Miri daj mange phendŕa, hoj man hin pre karta jekh šel koruni u šaj mange andre sikhľudŕi cinav andal o automatos, so kamav.

Pregelŕa varesavo kurko, so kala kartaha cinavkerás u mek pre kaja karta mange ačhile varesave lovore. Hordinavas la andro budeľaris. Jekhvarutno džives terduvavas pre bari prestavka paš e lavica mira kamaratkaha la Terezaha the peske ča vakerahas. O budeľaris mange has andre miri taška. E rakľori, so manca phirel andre škola, e Natáľie, choc aňi me na džanavas kana, iľa miro budeľaris u cirdľa avri miri karta.

E Natalija peske mek vičindŕa avre pandže dženen a cindŕa lenge cukrici andal o automatos. Me olestar na džanavas, aľe palis dikhľom miro budeľaris opundrado pre lavica u imar andre na has e karta. Na džanavas, so te kerel, u dikhavas ča pašal mande.

E Natalija avilŕa andre trjeda the me dikhľom miri fjalovo karta andre lakeri burňik. Chudľom pre late te kvičinel: „Oda hiňi miri karta! De mange la pale! Soske mange la čordŕal?“

Andre kada čiros avilŕa andre trjeda e sikhľudŕi e Gotulanovo the phučľa: „So pes ačhiľa?“

„Raňije sikhľudŕi, e Natalija mange čordŕa andal miro budeľaris e karta andro automatos.“

Omluva přijata

Jsem první Romka na Základní jazykové škole generála Zdeňka Škarvady v Ostravě. Ve třídě nás je dvacet jedna žáků a jenom já jsem Romka. Vlasy mám tmavé, dlouhé, kudrnaté, ale až tak čokoládová nejsem. Moje jméno Taťána by mě mohlo klidně zařadit do jiné země mých spolužaček. Těch, které nastoupily do naší třídy asi před dvěma měsíci, a to z Ukrajiny. Jsou to hodné holky a docela si navzájem rozumíme. Však taky umí trochu mluvit anglicky.

Toto, co vám chci povědět, se stalo na začátku školního roku. Máme možnost si ve škole zakoupit z automatu přes dobýjecí kartu drobné svačinky a ochucené mléko. Moje maminka mně oznámila, že mám dobít kredit částkou sto korun a můžu si vybírat, co chci, ze školního automatu.

Po nějaké době, co jsem kartu používala, na ní ještě něco zbylo. Nosila jsem ji v pouzdře v průhledné kapsičce. Jednoho dne jsem o velké přestávce stála u lavice mé kamarádky Terezy a povídaly jsme si. Pouzdro jsem měla ve své aktovce. Spolužačka Natálie si bez mého vědomí vzala moje školní pouzdro a vytáhla z něj kartu.

Natálie si ještě zavolala dalších pět kamarádek a koupily si z mojí kasy sladkosti z automatu. Já jsem si toho samozřejmě nevšimla, ale později, když jsem viděla pouzdro na lavici bez karty, jsem zpanikařila. Rozhlížela jsem se kolem sebe a nevěděla, co dělat.

Natálie vstoupila do třídy a já viděla moji fialovou kartu v její ruce. Začala jsem na ni křičet: „To je moje karta. Vrať mi ji! Dej mi ji! Proč jsi tu kartu ukradla?“ Hned nato do třídy vstoupila paní učitelka Gotulanová a zeptala se: „Co se to tady děje?“

„Paní učitelko, Natálie mi ukradla ze školního pouzdra moji kartu do automatu.“

Savoro lake phend'om, sar pes ke ma joj likerelas. E rañi e sikhľudĩ lake pisind'a andre pisanka, so joj kerďa, the me mange duminav, hoj oda hin ĉino vaš kada, hoj mange ĉorďa mire love.

Phirahas pašal peste u andre late na has dzeka pes mange te odmangel ĉi vareso te phenel, soske kerďa. Me mange duminav, hoj joj kerďa vaš oda, kaj pes te presikhavel paš peskere rakľijora, bo lenca na has tiš laĉhi. Pregel'a paru ĉhon, avila pal ma u odmangľa pes mange. „Taño, mušnav pes tuke te pridžanel, soske oda kerďom. Me narado dikhavas le Romen, vaš oda kaj o amare phenen, hoj o Roma nane laĉhe manuša. Aľa paš tute prindžard'om, kaj miri daj the o dad našti savore Romen ĉhiven andre jekh gono. Tu sal aver the mangav tut, omukh mange!“

Adadives imar phirav andre šovto trjeda the amen sam la Natalijaha laĉhe kamaratki. Aľe vareso pal lakeri daj the o dad mek andre late ĉino aĉhila. Vareko peske duminen, kaj o Roma ĉoren, aľe savoro hin ĉa pal o manuša, sar dživen, sar pes likerem. Ma dikhen, savi le manušen hin cipa. Savore sam ĉa o manuša.

Všechno jsem jí řekla, i jak se ke mně chovala. Paní učitelka jí dala poznámku, což si myslím, že není moc spravedlivé, protože utratila moje peníze bez náhrady škody.

Chodily jsme kolem sebe a ona neměla odvahu se mi ani omluvit nebo něco mi vysvětlit, proč to udělala. Možná se chtěla zalíbit před ostatními spolužáky, se kterými taky dobře nevycházela. Až po několika měsících za mnou přišla s omluvou. „Táňo, musím se ti přiznat, proč jsem to udělala. Víš, já neměla ráda Romy, protože naši říkají, že jsou to špatní lidé. Ale u tebe jsem poznala, že naši nemůžou všechny házet do jednoho pytle. Ty jsi jiná a prosím, přijmi moji omluvu.“

Dnes jsem v šesté třídě a vztahy s ní mám lepší, ale něco málo, možná něco po rodičích, v ní přece jen zůstalo. Někteří si myslí, že Romové kradou, ale vše je jen o člověku a povaze. Nesudme lidi podle barvy kůže. Všichni jsme jenom lidé.

2. místo

Lenka Janová, Ostrava – Výškovice, 6. ročník ZŠ

Na šuneha u dopereha pre koda

„Daje, som khere!“ vičinav pal e chodba.

„Kaj salas?“ phučel e daj.

„Ta avri, le čhajenca. Phenavas tuke,“ odphenav u o muj krucindom.

„Tu mange phenenas u me phendom, hoj te aves ochto orendar u na pal o deš ori!“ phenel mange cholaha.

„Prebačin,“ phendom u gełom te sovel.

Aver dıves tosara uštılom nasig. E daj mange furt phenelas, kaj imar te uštav, u me nič.

„Anastezko, ušti, bo tut čhivava avri andal o hados!“ Mek na dophenda u me uštav.

„Devla miro, ta našti man mukes te sovel aňi sombatone?“ phenav lake cholaha.

Imar so chalom u džav avri.

„Kaj džas?“ phučel e daj.

„Avri. Kaj bi džavas,“ odphendom lake le mujeha.

„Ta av pale ochto orendar! Šunes?“ phenel, ale me phandav pal mande o vudar.

Oda has posledno duma, so lake phendom. Ko bi kada užarlas? Me, či joj, či aver?

Oda akana šaj vakerav pal mande.

Vičinav pes Anastazka he bešav la daha andro kher 2+1. Som ča kajsi romaňi čhajori sar aver, ale andre jekh veca som aver niš jon. Oda, hoj na šunavas la da u dopelom upre.

Som avri le kamaratkenca, šunas o gilã, vakeras, gilãvas, khelas, chuťkeras. Kajse čhaja, džanen sar. Has ochto ori. Mire duj kamaratki e Saša he e Lucka imar gele khere u me somas mek avri.

„Anny, čačes na džas mek khere?“ phučel e Saša. Kavka mange phenen o čhaja.

„Hat, Anny. Džanes mištes, kaj kames te avel khere,“ tiš phenel e Lucka.

„Na čhajale, me džava pal jekh či duj ori,“ phenav asabnaha.

„Sar phenes,“ phenda e Lucka u odgele.

Me gełom andre miro bunkros nadur le forostar, sar somas le čhajenca. Chuťılom pre miro kašt u pašľuvavas. Adadıves o ňebos dohol žužo. Has upre but čercheňa. Aňi na džanav, kana imar sovav.

Uštılom, sar chudľa te zvoňinel miro telefonos. „Devla, ko oda hin?“ phenav. Vičinel mange e daj. Chudľa te kerel halašišagos, so me mange duminav, ko mange phenda

Neposlechněš a doplatíš na to

„Mami, jsem doma!“ křičím z předsíně.

„Kde jsi byla?“ ptá se máma.

„No přece venku s holkami, vždyť jsem ti to říkala,“ říkám jí s udiveným výrazem.

„Ty jsi mi říkala tohle a já ti říkala, že máš přijít v osm hodin, a ne po desáté!“ říká mi našťavaně.

„Promiň,“ řekla jsem a šla spát.

Druhý den ráno jsem vstala pozdě. Máma mi neustále říkala, ať už vstanu, ale já pořád nic. „Anastasio, vstávej, nebo tě z té postele vyhodím!“ Ještě to ani nedořekla a už vstávám.

„Bože můj, to mě nemůžeš nechat vyspat ani v sobotu?“ říkám jí uraženě. Pouze jsem se najedla a už jdu ven.

„Kam jdeš?“ ptá se máma.

„Ven. Kam bych měla jít?“ říkám jí drze.

„Tak přijď v osm. Je ti to jasné?“ říká. Jenže já už za sebou zavírám dveře. To byla poslední věta, kterou jsem jí kdy řekla. Kdo by to čekal? Já, ona nebo někdo jiný? Tohle je chvíle, kdy můj příběh začíná.

Jmenuji se Anastasio, bydlím s mou matkou v bytě 2+1. Jsem stejná romská holka jako každá jiná, ale v jedné věci jsem byla jiná než ony. V tom, že jsem neposlušovala svoji matku a taky že jsem na to doplatila.

Jsem venku s kamarádkami, posloucháme písničky, povídáme si, zpíváme, tančíme a skáčeme po sobě. Klasický holky, znáte to. Bylo osm hodin, moje dvě kamarádky Saša a Lucka už šly domů, zatímco já jsem byla pořád venku.

„Anny, fakt ještě nechceš jít?“ ptá se mě Saša. Takovou mám přezdívku u holek.

„Jo, Anny! Moc dobře víš, že už máš být doma,“ přidala se Lucka.

„Ne, holky, to je v pohodě, já půjdu tak za hodinu, dvě,“ říkám jim s úsměvem.

„No dobře, když říkáš,“ řekla Lucka a šly.

Já jsem se mezitím vypravila do svého bunkru nedaleko náměstí, kde jsme s holkami byly. Vyšplhala jsem se na svůj oblíbený strom a ležela. Dnes večer byla obloha krásně zřetelná. Bylo na ní mnoho hvězd. Ani jsem se nenadála a už jsem spala.

Probudilo mě zvonění mého telefonu. „Bože, kdo to zase je?“ říkám si. Volala mi máma. Řvala na mě, co si o sobě myslím a kdo mi povolil být do jedné do rána venku. Típla

te avel dži andre jekh ora avri. Tele lake thođom. Pre nisoste na užaravas u chudľom te denašel khere. Andre savoro, sar rovavas, denašavas pal o drom u nič na šunavas. Džalas o motoris, u me zaterđilom maškar o drom. Džanavas, kaj na ela mištes.

O šoferis andal o parno motoris sig haminelas, aľe imar nasig. Demađa andre mande kavka, hoj chutiľom upre trin metri u dopeľom tele pandž metri dureder niš o drom. Ačhiľom bija mande. Aviľom ke mande, sar šundom o sireni andal le šandarengere motora he le sanitkendar. Pale mendisalilom.

Pal o drom uštilom andre špitaľa pro hados pro operačno salos. Dikhavas pre peste. Krucinelas pes mange o šero he dukhalas man. Nekgoreder has, sar dikhlom mire čanga. Has phagerde pro koterora. Has te dičhol savore kokala u o rat andal o čanga čuľanas, sar džal o paňi tele. Džanavas, kaj pes ča kavka olestar na dochudava avri.

E operacija mire čangenca has trin ori. Pre miri daj has savoro žalostno. Lakero roviben he e vika šundolas pal calo špitaľa. „Soske man na šundal? Soske?“ kerelas vika pal calo špitaľa.

Has pal e operacija u me pašľuvavas pro hados andre špitaľa. Miri daj pes modľinelas ko Devloro, hoj man te sašarel he te ratinel. Aľe kavka lokes oda na has. Pregel’a jekh kurko, duj, trin. Savoro dičholas mištes avri. Kada šaj phend’am ča pal kole kurke, niš aviľa e parasovin raťi.

Savore pristroja andre miro kher chudle te piskinel. U sar has bare, ňiko len na šunde pašal mande te piskinel. Savore has cicho. Has sar andro hrobos. Sar ča šundom te pipinel o sřimkos mire jilestar. Pipinda jekhvar, duvar, trival u nič. Has cicho. O jilo mange preačhila te marel u me na somas džidi.

Aver dıves tosara man arakhľa e sestrička, so pes pal mande starinelas andre špitaľa. Mukľa pes te labol o lolo švetlos u savore dočtora tho sestrički denašle andre miro kher, aľe imar has nasig. O dočtoris mira dake phend’as, hoj muľom, kaj mange gel’a but rat andro šero.

Rovelas, oda has ča kada, so akana kerel. Miro dživipen na has baro, aľe has bachtalo. Miri daj pes pal mande starinelas, sar ča nekfeder džanelas, te miro dad imar na has maškar amende. So akana te kerel? Na šunavas aňi pro lav le manušes, so bi predal mande kerelas peršo he posledno, u kavka upre dopeľom. Has ča man jekh daj, aľe la na lavas pre dzeka, kavka hoj so mange phenelas, so mange vakerelas, sa zabisteravas.

Len peske andre dzeka pal kada vakeriben. „Koda, ko na šunel, sar te bi aňi na dživelas, bo palis avel o meriben,“ phend’a peskre čhavoreske jekhvar jekh godaver romňi, so la ňigda na šunlas.

jsem to. Na nic jsem nečekala a běžela domů. V ruchu toho, jak jsem se rozběhla, jsem běžela přes přechod a nic nevnímala. Jelo auto a v tu chvíli jsem se zastavila uprostřed toho přechodu. Věděla jsem, že tohle neskončí vůbec dobře.

Řidič čistě bílého auta se snažil co nejrychleji zabrzdit, ale už bylo pozdě. Narazil do mě takovou silou, že jsem se vymrštila do výšky tři metrů a dopadla jsem asi o pět metrů dál, než je přechod. Byla jsem v bezvědomí. Probudila jsem se v hlasitém zvuku sirén policejních aut a sanitek. Zase jsem omdlela.

Vzbudila jsem se tentokrát na nemocničním lůžku cestou do operačního sálu. Koukla jsem se na sebe. Motala se mi a bolela hlava. Nejhorší byl pohled na moje nohy. Byly celé zlámané na kousky, a to doslova. Šly mi vidět všechny kosti a krev mi z nohou proudila jako vodopád. Věděla jsem, že se z toho nedostanu jen tak.

Operace mých nohou trvala celkem tři hodiny. Pro mou matku to bylo žalostné. Její křik a brek bylo slyšet přes celou nemocnici. „Proč jsi mě neposlechla? Proč?“ žalostně křičela přes celou nemocnici.

Bylo po operaci a já ležela na nemocničním lůžku. Má matka se modlila k Bohu, aby mě ochraňoval a uzdravil mě. Jenže tak lehké to rozhodně nebylo. Uplynul týden, dva, tři. Vše bylo bez jakýchkoliv komplikací. Tohle se dalo říct pouze o těchto týdnech, než nastal páteční večer.

Všechny přístroje v mém pokoji začaly hrozně hlasitě pípat. I když byly hlasité, nikdo v okolí mého pokoje to nezaslechl. Všechny najednou ztichly. Bylo hrobové ticho. Když v tom slyším pouze pípání snímače srdečního tepu. Pípl jednou, dvakrát, třikrát a pak nic. Bylo ticho, znova. Srdce mi přestalo bít a já už nebyla na živu.

Druhý den ráno mě našla sestřička, která se o mě starala celou dobu mého pobytu v nemocnici. Spustilo se červené světlo a všichni doktoři a sestřičky přiběhli do mého pokoje, jenže už bylo pozdě. Doktor mé matce řekl, že jsem umřela kvůli těžkému krvácení do mozku.

Plakala, to byla totiž jediná věc, kterou mohla udělat. Můj život nebyl dlouhý, ale zato šťastný. Má matka se o mě starala, co nejlépe mohla, když už můj otec nebyl mezi námi. Co s tím už holt nadělám, neposlechla jsem slovo člověka, pro kterého jsem byla první a poslední, a také jsem na to doplatila. Matku jsem měla pouze jednu, ale ani té jsem si necenila natolik, že jsem na její rady a poučení zapoměla.

Vezměte si z tohoto příběhu poučení. „Ten, kdo neposlouchá, jako by ani nežil, protože pak krutá smrt přichází,“ pověděla jednou jedna moudrá žena svému dítěti, které ji nikdy neposlouchalo.

3. místo

Justin Šuster, ZŠ Postoloprty, 5. ročník

I dar, i vója, i chóli, i nađeja

Me kamav te phenav vareso tumenge, sostar me maj but darav. Me igen darav pavukondar. Kana dikhav le ando kher, nášav tar haj cipinav pe muro dad, te lel i šilava haj te murdarel le pavukon. Vi darav le sapendar, cipinav sar cini šejori. Inke darav, kana si tuňárikó avri te žav pi ulica, hoj vareko šaj čorel ma.

Kerav mure tataske vója, kana žutij les. Le tatasko jílo bárol, kana lášo sim. Mange kerel báripe, kana si ma láše známki vaj kana mure pheňa aven le šavorenca pi návštěva anda Anglija.

Si ma bári chóli, kana manuša keren vareso žungáles vaj kana dile-j le. Le šavora andi muri škola cholaren ma, či šunen la učitelka haj dířaren ma peske vorbenca.

Žanav, hoj avela ma lášo trajó, azír ke mišto sičuvav andi škola, t'avel ma láši búti. Lóv mange šukar romňa, kinóv lake pherdo somnakaj. Peske kinóv šukar motori o Bentley haj phírov peske la romňasa pa cára luma.

Strach, radost, vztek a naděje

Chci vám říct něco o tom, čeho se nejvíc bojím. Hrozně se bojím pavouků. Když je vidím v baráku, utíkám pryč a křičím na tátu, aby vzal koště a aby je zabil. Taky se bojím hadů, ječím jako malá holčička. Taky se bojím jít ven na ulici, když je tma, protože by mě mohl někdo ukrást.

Mému tátovi dělám radost, když mu pomáhám. Tatínkovo srdce rozkvétá (doslova: roste), když jsem hodný. Já se zase raduji z toho, když mám dobré známky ve škole nebo když k nám přijedou na návštěvu z Anglie moje sestry se svými dětmi.

Mám velkou zlost, když lidé dělají něco zlého nebo když jsou hloupí. Děti u mě ve škole mě štvou tím, že neposlouchají učitelku a otravují mě svými řečmi.

Vím, že budu mít dobrý život, protože se ve škole dobře učím, abych měl dobrou práci. Vezmu si krásnou ženu, koupím jí spoustu zlata. Sám si koupím krásné auto značky Bentley a se svojí ženou budu jezdit po celém světě.

3. kategorie (žáci 7.—9. ročníku ZŠ)

1. místo

Alexandra Janová, Ostrava, 8. ročník ZŠ

Miri nekbareder daj

Mira dake has dešueňa berš, sar pes lake uliřom. Pal dešuřtar berš mire dživipnaha man but sikhadař. Chudřom korkori te tavel, te pratinel he mek te dodikhel pal miri cikneder pheň.

Sar mange has řtar berš, miri daj pes rozgeřa mire dadeha, ta sa lake has pre lakero řero he e cikneder amari řhajori. Na has savoro predal amende loko, bo amen na has but love u samas korkore, he avka pes řino cirdahas upre.

U soske mange cirdřom kada tematos, phuřav korkori mandar. Duminav, hoj e daj predal amende u tiř predal mande hiři baro somnakuno pro svetos. Nane aver manuř, so bi kavka dodikhelas pre amende, sar joj. Ulipnastar pre amende miřtes dodikhel u del amen, so lakero jilo řa řaj del. Akana, sar imar som phureder, ta dřanav, hoj nane amenca lokeder te dřal avri. Ale dřanav, hoj kamel predal amende andro dživipen sa nekfeder.

Te bi tumenge kamavas te phenel, savi hiři miri daj, phenavas bi tumenge, hoj hiři asangutno u hoj pes lařes bavinel, ale kolestar hiři varekana řino bija peste the smutno. Sar has cikři, dživelas peskere phralenca the pheňenca andro řhavorikano kher, ta oda na has predal late loko. Sar somas cikři, ta mange sikhavelas o fotki, sar has jon cikne u has odoj tiř lakere kamarati u phenelas mange, save has o gadřija, so pal lende dodikhenas, u sar odoj len has e Karařoň.

Miri daj peskere dživipnaha pes cirdelas miřtes upre, likerelas pes, le phralen le pheňen u mek amen. Dodikhel, hoj amen te avel savoro, so amen kamas u so amenge kempel. Kamel, hoj peske te keras laři řkola, so amenge pasinela, u e buti, so peske kidaha avri, kaj peske zarodaha but love u olendar dživaha miřtes u ela amen savoro, so amenge the lake kampela.

Moje nejdůležitější maminka

Mámě bylo devatenáct let, když jsem se narodila. Za čtrnáct let mého života mě toho hodně naučila. Začala jsem samostatně vařit, uklízet, starám se i o mladší sestru.

Když mi byly čtyři roky, máma se rozešla s mým tátou. Všechno pak bylo jenom na ní, i péče o mladší sestru. Nebylo pro nás všechno snadné, protože jsme neměly dost peněz a byly jsme samy. I tak jsme se z toho dostaly.

Proč vlastně jsem si vybrala tohle téma, ptám se sama sebe. Myslím si, že máma je pro nás i pro mě největší poklad na světě. Není jiného člověka, který by se o nás staral víc než ona. Od narození o nás dobře pečuje a dává nám, co všechno si přejeme. Teď, když jsem už starší, vím, že to s námi není vždycky snadné. Ale vím, že chce, abychom se měly v životě co nejlépe.

Kdybych vám měla říct, jaká je moje máma, řekla bych vám, že je veselá, že se umí dobře bavit, ale taky je někdy celkem vyčerpaná a smutná. Když byla malá, žila se svými bratry a sestrami v dětském domově, takže to pro ně nebylo jednoduché. Když jsem byla malá, ukazovala mi fotky, jak byla malá. Byly tam taky její kamarádky a říkala mi, jaké byly ty paní, které se o ně staraly, a jak tam slavili Vánoce.

Moje máma toho ve svém životě hodně dokázala, postarala se o sebe, o bratry, sestry a o nás. Zařizuje, abychom měli všechno, co chceme a co potřebujeme. Chce, abychom si udělali dobrou školu, která nám bude sedět, a abychom měli práci, kterou si sami vybereme a kde si dobře vyděláme a z čeho si budeme dobře žít a budeme mít všechno, co potřebujeme.

Duminav, soske mange phenel, hoj te na kerav ajsi bibacht, so kerda joj,
hoj man te avel lačo dživipen u hoj peske te arakhav varesave lače
manušes, hoj palis te na kerav bida, sar avava bari romňi.

Pal o pandž palune berš sa pes but previsarda. E daj peske arakhľa
avre muršes u avilam pal leste ke Ostrava u me mange arakhľom neve
kamaraten. Duminav, hoj man mek but andro dživipen užarel, u man mek
ela but, so man dela u so mange lela, sar mištes či sar andre bibacht, aľe
džanav, hoj miri daj kade ela predal mande.

Přemýšlím, proč mi říká, abych si nezpůsobila takové těžkosti jako ona, abych měla dobrý život a abych si našla muže, který bude dobrý člověk, abych toho pak v dospělosti nelitovala.

V posledních pěti letech se všechno hodně změnilo. Máma si našla jiného muže a přestěhovali jsme se za ním do Ostravy a já jsem si tady našla nové kamarády. Myslím, že mě toho ještě čeká v životě hodně a že mi toho život ještě hodně dá a taky hodně vezme, v dobrém i ve zlém, ale vím, že moje máma, je tady pro mě.

2. místo

Emilia Pulková, Plzeň, ZŠ Podmostní, 8. ročník

Sar somas cikňori

Miro apos the mama bešahas pre ubitovna. Le aposkeri pheň phirelas andre buti. A jekh goro, hoj laha kerel buti, pes andre late zakamňa. Pali peha chudne te dživen a cinde peske kher a ile amen ke peste. U aposkeri phen pes vičinel Eva Šandorovo. Ehin la duj čhave, koda kher, kaj laha bešahas. Oda sas o gav Cebin 18. Sako amenge vakereľas, že ode mule o vojaka, ale amen lenge na paťahas, lebo mišto pes amenge bešelas.

Jakhvar somas la mamaha andro kher, ale sas ode tma a mama man bičhaďa vaš e baterka andre sklepa. Sar gejlom andre sklepa, šundom o hlasos. Phučľa mandar: So kames? Ale me ňikas na dikhlom. Predaraňom, denašlom ke mama. E mama mange na paťalas. Duminda peske, že mange viduminkerav.

Aver džives somas khere korkori la sestřeňicaha. Joj ňisostar phenel, že dareso šunda. Denašlam avri andal o kher. Dumindam, že oda kola mule vojaka. Kamňam te vičinen la mamake, ale me pobisterdom o telefonos khere andro kher a o vudar andal o kher pes phandľas, ale amen na sle o kleja. lľom e metla u predal e oblaka gejlam andre. ňiko odej na sle, ale o vešakos pašľolas pre phuv.

Vičindom la mamake a oj avľa khere. Phenda, hoj na sam normalna, hoj korkore pes daravkeras avri. Palis raťi peske bajinahas pre schovavačka. E sestřeňica pes thoda andre skriňa a me la arakhlom. Pali imar džahas te soven. Sar man visardom, andre skriňa sas o vast, so labarďa. Zavriskindom a denašlom andre ložňica, hoj soven miro apos the mama. Ode sovás dži tosara.

Aver džives somas la cetkaha he la sestřeňicaha a morahas o grati. Jekhvareste dikhva paš o skamind. Dikhľom sar te bi la čarodejňica. E cetka kole goreha vičinde le rašas a ov amenge phenda, že ehin ode o voďa kalengeri, hoj mule o vojaka. Postrikinda o kher le posvecimen paňeha a imar vareso kajso na dikhlom. Paťan, na paťan.

Jak jsem byla malá

Můj táta i máma bydleli na ubytovně. Tátova sestra chodila do práce a jeden pán, co s ní pracoval, se do ní zamiloval. Začali spolu žít a koupili si dům a vzali si nás k sobě. Sestra mého táty se jmenuje Eva Šandorová. Má dvě děti. Dům, ve kterém jsme s ní bydleli, je ve vesnici Cebin 18. Každý nám říkal, že tam umřeli vojáci, ale my jsme jim nevěřili, protože se nám tam dobře bydlelo.

Jednou jsem šla s mamkou do pokoje, ale byla tam tma. Máma mě poslala pro baterku do sklepa. Když jsem vešla do sklepa, slyšela jsem někoho mluvit. Ptali se mě, co chci. Ale já jsem nikoho neviděla. Polekala jsem se a běžela za mamkou. Mamka mě nevěřila a myslela si, že si vymýšlím.

Druhý den jsem byla sama doma se sestřenicí. Sestřenice najednou povídá, že něco slyší. Utíkaly jsme ven z domu. Myslely jsme si, že jsou tam duchové těch mrtvých vojáků. Chtěly jsme zavolat mamce. Já však zapoměla telefon v domě. Dveře od domu se zabouchly a my neměly klíče. Vzaly jsme koště a oknem jsme vlezly do pokoje. Nikdo tam nebyl, ale věšák ležel na zemi.

Zavolaly jsme mamce, ta přišla domů. Říkala, že nejsme normální, že se navzájem strašíme. Pak jsme večer hrály na schovávanou. Sestřenice se schovala do skříně a já ji našla. Pak jsme se chystaly jít spát, já se otočila a ve skříní jsem uviděla spálenou ruku. Křičela jsem a utekla k rodičům do ložnice, kde jsem spala až do rána.

Druhý den jsem byla doma s tetou a sestřenicí. Utírala jsem nádobí. Najednou jsem pod stolem uviděla něco jako čarodějnici. Teta se strejdou zavolali kněze. Kněz nám vysvětlil, že v domě máme stále duše vojáků. Celý dům vystříkal svčenu vodou a už jsem nikdy nic podobného neviděla. Věřte, nevěřte.

3. místo

Samanta Vanesa Kandráčová, Ostrava, 8. ročník ZŠ

E krištalovo jarka andro gav Deja vu

Kada gav hino predal mande igen interesno. Rado bi tumenge vareso pisinavas. Hin oda šukar, krištalovo jarka, savi hin thodi andro veš. Na phiren kode aňi but manuša, ta oda kajso cicho than. He, varekana ode varesavo manuš avel, ale but manuša pal kada than na džanen. Buteder som korkori the kavka som rado.

Zacirden pes andro than. Ča te dikhel kada than, ta pes čujinen mištes. Sar te bi elas tumaro kher. Čujinen pes feder niš khere.

Sar mange nalačhes, ta denašav odoj. Sar pre mande savoro perel nalačhes, ta dikhav savoro kales. The sar som odoj, ta pes feder čujinav. Nane oda dur, jekh drom u som kode.

Na pisinava tumenge ča pal e krištalovo jarka, ale the pal koda foros. Andro foros Deja vu nane but so te dikhel, ale džanel so? Hin tumen suno, andro baro suno dikhena o šukariben. Sar lava kavka le manušen, ta o manuša nane lačhe. O manuša hine kadaj kajse, so na kamen nič te phenel. Vaš oda le manušenge me na paťav. Ale hin man he varesave džene, so lenge paťav mire jileha, oda hin so te phenel.

Bisterďom tumenge the phenel, soske oda foros pes vičinel Deja vu. Duminav, imar vareso džanel. Vičinel pes oda kavka, bo amen savoren hin but sune u but predžido. Savore ko kdarik gele, ta avile pale, vaš kada pes kavka vičinel Deja vu.

Kaj te avav pale pal kada o nekbareder, oda duminav mire jarki. Kaj te džanen, soske odoj phirav korkori, vaš kada, hoj na phendom ňikaske. Ta sem oda mire krištalova jarki! Na phenava oda, kaj nane čačipen, hoj ekzistinel kada suno.

Sar man ela jekhvar čhave, ta lenge phenava pal kada foros Deja vu. Mek nane oda đives, kaj lenge te phenav. Mek tumenge buter našti phenav, oda, so kamel pes te ačhol, ta pes ačhola.

Křišťálový rybník ve městě Deja Vu

Tohle místo pro mě hodně znamená. Ráda bych vám ho prvně popsala. Je to nádherný křišťálový rybník, který je umístěný v lese. Nechodí tam ani mnoho lidí, takže je to takové klidné, osamělé místo. Ano, někdy se tam nějaký člověk objeví, ale moc lidí o tomhle místě neví. Často jsem tady úplně sama a tak to mám nejraději.

Zkus se malinko do toho místa vcítit, vidět to místo, kde se cítíte bezpečně a dobře. Jako by to byl váš domov. Cítíte se tam lépe než doma.

Když mi není dobře, tak tam vždycky uteču. Když na mě všechno padá, takže vidím všechno černě. Když jsem tam, hned se cítím lépe. Není to daleko, cesta a jsem tam.

Nebudu vám popisovat jen ten křišťálový rybník, ale taky to město. Ve městě Deja Vu není moc co vidět, ale víte co? Můžete snít a tu krásu si vysnít. Když vezmu lidi jako takové, tak lidi tady moc dobří nejsou. Lidi tady jsou takoví, že na sebe nechtějí nic říct. Proto tady lidem moc nevěřím. Ale mám a znám pár výjimek, kterým věřím celým svým srdcem, a to je co říct.

Málem jsem vám zapoměla říci, proč se to město vlastně jmenuje Deja Vu. Podle mě jste to už z něčeho pochopili. Jmenuje se tak, protože tady máme každý hodně vzpomínek a také hodně prožité. Každý, kdo odtud odešel, tak se vždycky vrátil, a proto ten název Deja Vu.

Abych se vrátila i k tomu nejdůležitějšímu, tím myslím ty své rybníky, tak abyste také pochopili, proč tam chodím sama, tak to je proto, že jsem o tom místě nikomu neřekla. Snad přece to jsou moje křišťálové magické rybníky a přeci nebudu šířit drby, že vůbec takové místo existuje.

Pokud jednou budu mít své děti a stále budu bydlet tady, tak jim možná o tom místě řeknu, ale zatím není správný čas. Více vám říci nemůžu, ale jak říkám, co se má stát, se stane.

4. kategorie (středoškoláci)

1. místo

Štefan Feri, Střední zdravotnická škola Jaselská, Brno

Ma beš the vareso ker

Andro dživipen hin but droma. Šaj peske keres o drom, sar tu kames, ale varekana tut nane šanca te len o dživipen andre peskere vasta. Akana tumenge phenava soske.

Džal pal oda, sar uloha. Paš save džene, the hin jekh či o Roma abo o gadže, paš save čhave. Andre savi škola phireha a kaha pes bavineha. Ale bari zmena tuke dena tiri familija, so laha aveha furt. Kada tuke sikhavela a kerela o drom.

Najphareder te arakhen o drom hin, sar tut nane kadi šanca. Šanca vareso pes te sikhaven, bavinen, vakeren a džanen. Te phiren avri, keren peske kamarati, varekaj te džan te dikhen vareso. Ale tiš te phiren andre škola, buči, te aven la fajtaha. Mušinas vareso te keren, kaj amen hin koda dživipen šukar. Na mušinas te aven barvale a bare love amen te aven. Ale te aven saste, te keren o džene saste. Te šunen kamiben, klud, fajta. Koda, so tu dumines, hoj hin nekbareder pre tute, ela baro pre tiro drom a sar kameha pal leste te phiren a dživeha les. Ta aveha sasto. Na beš the vareso ker!

Nesed' a něco udělej

V životě je hodně cest. Můžeš si udělat cestu, jakou sám chceš, ale někdy tu šanci vzít život do vlastních rukou nemáš. Teď vám řeknu proč.

Záleží na tom, jak se narodíte. U kterých lidí, a je přitom jedno, jestli jsou to Romové nebo Češi, u kterých dětí. Do jaké školy budete chodit a s kým se budete bavit. Ale hodně to změní právě vaše rodina, se kterou budete pořád. Ta vám bude ukazovat a chystat vaši cestu.

Nejtěžší najít svou cestu přitom je, pokud nemáte tuhle šanci. Šanci něco se naučit, mluvit s někým, vědět. Chodit ven, udělat si kamarády, někam jet a něco vidět. Ale i když chodíte do školy, práce, tak jste s rodinou. Musíme něco udělat, abychom měli ten život krásný. Nemusíme být bohatí a mít velké peníze. Ale abyste byli zdraví, abyste uzdravovali ostatní. Když cítíte lásku, klid, rodinu. To, co si myslíš, že je důležité pro tebe, bude důležité i na tvé cestě, a když to budeš chtít následovat, zažiješ to. Tak ať jsi zdravý. Nesed' a něco dělej!

5. kategorie (dospělí)

1. místo

Mária Hušová, Mladá Boleslav

Čalav sako pindro

Terđuvav paš e daj. Zorales lake likerav o vast, ispidav man ke late. Dikhav pro džuvľa paš mande. Ajse dičhon but šuke the uče. Sar kale bara. U on, sar te man aňi na dikhenas. Našavav man maškar lende. Daratar varekana aňi na cirdav o luftos. Paľis mange o jakha peren pre phuri džuvľi.

Pašľol andro baro vadös. Cirdel o luftos, phares the nasig, no bidarutnes. Lakri čaj pašľol paš late. Jekhe vasteha chudľas lakro, o dujto likerel o šero. Paľis čalavel la dake o muj. Lačharel lake e perňica, hoj pes lake feder te pašľol. Phundrade jakhenca užarav, so pes ačhela. So šunav, hin bari pativ, hoj adaj šaj ačhav. Sar ča dešeberšengri čhajori šaj, avka but šunav andre mande kada jekhoru momentos. Imar andre mire berša achaluvav, hoj dikhav pre vareso, so hin sunto, devľikano, u sajekh, avka manušikanes čačikano. Sar vareso sunto, avka oda šunavas.

O meriben. O lav, savo ňiko na kamel, the te džanel, hoj jekhvar musaj avel. Vareko na paťal andro dživipen pal o meriben, the avka odoj jekhvar džala, či kamel, či na. Amare phure Roma phenenas, hoj o manuš musaj avka te dživel, hoj te na daral jekhvar te merel. Te paťal le Devles, te paťal andro dživipen pal o meriben sas andro amaro dživipen sako džives. Ada nekbuter likerahas andre vodi.

Kana andre amari komunita merelas jekh phuri Romňi, so la sako rado dikhelas, e bibi Štefkovo, sas man, sar imar phendom, deš berš. E romňi sas lačhejileskri the godaver. Miri daj leperelas, hoj lake, kana adaj avľas sar terňi bori, o phureder romňa pomožinenas, u sar lake oda mištes kerďas. E bibi Štefkovo sas jekh lendar.

Pre veranda sas o vudar phundrado, vareko pre lende demaďas. „Marčo, avľom pal tute, e daj mange merel a mangel, hoj te aves. Kamel tut mek te dikhel.“ E bibi Štefkovakro čhavo. O hangos leske izdralas. E bibi gondolinelas pal e daj the andre lakre palune momenta. „Sas o doktoris paš late, imar lake našti pomožinel. Šaj ča užaras paš late,“ phendās. But mište likerav andre godi oda špecijalno smirom ňilajutno džives. Avle paš late šaj hoj savore romňa. Cikňoratar kamavas oda dživipen andre amari komunita. Pre sako than musaj avavas, ňisostar dosta na daravas. Savoro

Dotkni sa každej nohy

Stojím vedľa mamy. Silno ju držím za ruku, až sa na ňu pritískam. Pozerám na ženy okolo seba. Pripadajú mi tak strašne štíhle a vysoké. Ako čierne skaly. A ony ako by ma ani nevideli. Strácam sa medzi nimi. Napätím chvíľami zadržiam dych. Pohľad nakoniec upnem na staručkú ženu. Leží na veľkej posteli. Dýcha ťažko a pomaly, ale pokojne. Jej dcéra leží vedľa nej. Drží ju za ruku a druhou si podopiera hlavu. Potom mamu pohladí po tvári. Napráva jej vankúš, aby sa jej ležalo lepšie. S očami dokorán čakám, čo sa bude diať. Pociťujem veľkú pokoru, že tu môžem byť. Nasávam neopakovateľnosť tejto chvíle najviac, ako len desaťročné dieťa dokáže. Už aj v tomto veku chápem, že sa predomnou odohráva niečo posvätné, nadprirodzené a zároveň tak ľudsky samozrejme. Vníkala som to ako nejakú sviatosť.

Smrť. Slovo, ktoré nemá nikto rád, ale vie, že raz musí prísť. Nieкто na posmrtný život neverí, ale i tak doň raz vstúpi, či s tým súhlasí, alebo nie. Naši starí Rómovia nám hovorievali, že človek musí žiť tak, aby sa raz nebál umrieť. Viera v Boha a večný život patrili k nášmu každodennému životu. A hlavne na ten sme pamätali.

Keď v našej komunite umierala jedna z najobľúbenejších starých Rómiok, teta Štefková, bolo mi, ako som už povedala, desať rokov. Bola veľmi láskavá a múdra. Moja mama často spomínala, ako jej, čoby mladej prisťahovanej neveste, staršie Rómky pomáhali a ako dôležité to pre ňu bolo. Teta Štefková bola jedna z nich.

Na otvorené dvere verandy nám ktosi zaklopal. „Marčo, prišiel som ťa poprosiť. Moja mama umiera a poslala po teba. Chce sa s tebou rozlúčiť.“ Bol to syn tety Štefkovej. Hlas sa mu triasol. Myslela na mamu aj v svojich posledných chvíľach. „Bol pri nej lekár, ale už jej nemôžu pomôcť. Máme sa s ňou radšej rozlúčiť,“ povedal. Na ten zvláštne pokojný letný deň si veľmi dobre pamätám. Prišli sa s ňou rozlúčiť asi všetky ženy. Od mala som

dikhavas, savoro šunavas, sar te džanavas, hoj odi luma, mek ča frima, imar na ela, našlola odoj, kaj pes imar buter na dochudaha. Kamavas savoro te predživel zorales, te ačhel andre miro jilo the godi.

U vašoda gefom la daha, the te na kamelas, hoj darava. Kamavas te dikhel, sar pes džal ole svetostar, the te dikhel mek palunovar la biba džidona. Ke amende khere na prindžarahas o lav „pani“. Savore amare Roma sas bibija the kaka. Varesave gadžija pro gav pre amende vika kerenas, hoj, kanastar me som tuke e bibi? Na achaľuvahas, so ajso nalačho phendám. Te vareko merelas khere, na mukhľam les bijo paluno čalavipen, lava vaj dikhipen. Nekphareder sas te našavel varekas, ko sas nasig u na sas les nič. Nič, so mek kamelas te phenel...

Gefám andro cikno kher. Nekbuter o khera sas ačhade tele le partoha, avka tel o kotor khereskro sas o pinci le blakenca. Opre sas šukar khera u tele, andre pinca, sas e cikni kuchňa u jekh, duj kherora. Odoj pes tavelas, odoj pes sakovar bešelas nilaje. Bešenas odoj o phure, o terne ačhenas opre.

The e bibi bešelas andre pinca. Cikni, šukar. Pherdi harmonija u smirom. Na džanav, te adadžives šunas ajsi harmonija andre amare khera.

E bibi phundrađas o jakha u dikhľas amen. „Marčo, adaj sal? Av adaj..“

E daj pes bandarđas ke late u čumidľas la pro čham. „Savoro ela mište. Oda mište ela.“ Kovles lake phenelas e daj, chudľas lake o vast, no o jilo la bares dukhalas.

„Na, Marčo, na ela. Me džanav, hoj merav.“ E daj la čaladľas. Dikhavas pre daj bare rešpektoha.

E bibi dikhľas pre peskri čhaj, so sas paš o vadós. „Av, pašľuv paš mande“. Vakerelas phares, ale o hangos lake na izdralas. Pašľilľas peske pre sera. ľľas la andre angali, čaladľas le burňikoha. Palis la chudľas vastestar. Prekal e phundrađi blaka andro kheroro urňolas e gilí, savi gilade o čirikle, taťarelas o šukar, tato khamoro u olestar savorestar e atmosfera sas magicko. E bibi lokes cirdelas o luftos. E čhaj la polokes, kamibnaha čalavelas o čekat the o vasta. O džuvľa mangelas le Devles kovle hangenca.

Na leperav mange imar, te muľas nasvalipnastar vaj sas imar phuri. Ale dičholas sar vareko, ko džanel, so ela u hino pre oda prikerdo. Oda man arakhľas sar o baro zoralo nevipen. U sikhadľas man but, sar pes lel o meriben. Dikhavas pre late u na daravas. Aver šunavas. Oda smirom u pativ, savi kempel te del andre ajso suntó momentos. Avľam, hoj te džanel, hoj la kamas. Hoj andre kadi nalošali, phari ora nane korkori u pr'oda naprindžardo drom uštarela amenca paš late, amare kamibnaha. Šunavas andre mande baro spiritualno rešpektos kije oda, hoj dikhav, sar džal o vodi. Amen na sikhavenas te daral le meribnastar, sikhade amen te das leske pativ.

Lakro rom, vičinenas les Boľenaris, ačhelas avri. Pre leste urado leskro tradično šargo

milovala život v našej komunite. Nikde som nemohla chýbať a ničoho som sa dosť nebála. Všetko som hltala očami i ušami, akoby som vedela, že je to svet, ktorý tu už zakrátko nebude. Stane sa minulosťou, do ktorej už niet návratu. Snažila som sa všetko prežiť naplno a vryť si to do pamäti i srdca.

A preto som s mamou šla, i keď nechcela, aby som sa bála. Chcela som vidieť, ako sa odchádza z tohto sveta, a vidieť tetu ešte naposledy živú. U nás sme nepoznali slovo pani. Všetci naši Rómovia boli tety a ujovia. Niektoré Nerómky z dediny nás okrikovali, že aká som ti ja teta!? Nechápali sme, čo zlé sme povedali. Ak niekto umieral doma, nenechali sme ho bez poslednej rozlúčky, slov či aspoň pohľadu. Najhoršie bolo prísť o niekoho, kto už nestihol nič. Nič, čo by chcel ešte povedať...

Vošli sme do malej miestnosti. Takmer všetky domy boli dole kopcom, takže pod časťou domu boli pivnice s oknami. Hore boli vyparádené izby a dole, v pivnici, bola malá kuchynka a jedna, dve izbičky. Tam sa varievalo a trávilo v lete najviac času. Bývali v nich najmä starí. Mladí bývali hore. I teta bývala v pivničke. Malej a útulnej. Plnej harmónie a pokoja. Nevieam, či dnes v našich domoch takúto harmóniu cítiť.

Teta pootvorila oči a zahliadla nás. „Marčo, tu si? Pod' sem...“

Mama sa k nej skolila a pobožkala ju na líce. „Všetko bude dobré. To bude v poriadku.“ Utešovala ju mama držiac ju za ruku, ale cítila veľkú bolesť v srdci.

„Nie Marčo, nebude. Ja viem, že umieram.“ Mama ju pohladila. Pozerala som sa na mamu s obdivom.

Teta pozrela na svoju dcéru vedľa postele. „Pod' tu ku mne si ľahnúť.“

Hovorila namáhavo, ale s vyrovnaným hlasom. Ľahla si na bok. Objala ju a pohladila. Potom ju držala za ruky. Do izbičky prenikal malým pootvoreným okienkom spev vtákov a teplé príjemné slnečné lúče, čo vytvorilo veľmi nadprirodzenú atmosféru. Teta pomaly dýchala. Dcéra ju nežne a láskyplne pohládzala po čele i rukách. Ženy sa potichu modlili.

Nepamätám, či umrela na chorobu, alebo na starobu. Ale vyzerala zmierená a pripravená... A to ma ohromilo. A veľa naučilo o prijatí smrti. Dívala som sa na ňu a necítila som žiaden strach. Naopak. Vníkala som pokoj a bázeň tejto posvätnnej chvíle. Prišli sme, aby vedela, ako je milovaná. Že v tejto smutnej a ťažkej chvíli nie je sama a na tú neznámu cestu ju s láskou kúsok vyprovodíme. Pociťovala som veľkú duchovnú úctu k tomu, že uvidím, ako odchádza duša. Nás neučili sa smrti báť, ale mať k nej rešpekt.

Jej muž, prezívaný Boľenár, postával vonku. Mal svoje tradičné hnedé sako

ancugos, pardeder cholov. Pro šero cikñi šargo kalapa. O murš sas sano, o bala uchande pre sera. Amen o čhavore lestar varekana darahas. Sas pre amende striktno. Ta te na. Kerahas dosta bengipena.

Akana angle sakoneste, so avlas pařivales bandarđas tele o šero. Tipicko leskro sas o vasta pal o dumo, terđolas sikra bandarđo angle. Andro jakha leske dikhlom o pharipen, no the o džařiben, hoj oda lela, hoj leskri romñi, so la but kamelas, adaj na ela u ov musaj pre peskro agor te užarel pařabnaha u te likerel avri. Pařav, hoj les oda šundom varekaske te phenel. But pal oda, so phendās, gondolinavas. Avka mange leperav, hoj pal peskri gulñi romñi geľas tel jekh berš.

O mangipen kijo Del sas loko, e bibi, sar phares u nasig vodi cirdelas, pes šunelas maškar o lava. Avlas mange pre godi, hoj oda nane sako đives, te dikhel pre varekaste, ko merel, u řiko les na zumavel te arakhel. Ča te ačhel pařes, te dikhel, u te užarel pro agor. Lakri čhaj pre late dikhelas u čalavelas la. Lačharelas lake o vadōs, hoj pes lake feder te pašľol. Dikhavas bare jakhenca, savi sas zorali u smirom, the te lake merel e daj. E bibi varekana phundradās o jakha u dikhlās pre amende. Asavas pre late. Na vičinelas, na rovelas.

Pal jepaš ori dikhlam, hoj lake čulon o apsa. Savorenge amenge kikidľas o jile. The amen sas o apsa andro jakha, ale o džuvľa na rune. Ča jekhvar šundom o charno, pharo roviben varekaj pal mande. Me somas angle. Khatar man sas ajsi troma, oda na džanavas. Rařate na džavas avri, andro blaki feder aři na dikhavas, kana sas o řitišagos. Te rovenas o rikone, me tele perňica šudres khamľuvavas, kana andro šero dikhavas, sar pen paroven pro ruvale manuša. Olendar darav buter, sar savorestar avrestar. Ale te ačhel paš o amare paše, kana amendar imar džan, olestar řnikana na daravas. Me oda dikhavas sar o paluno řajipen te sikhavel lenge e pařiv, te palikerel lenge.

Pal jekh ori e bibi chudľas sig o luftos te cirdel u phari vodi cirdelas. Lakra čhakre šukar kika jakha, so sas sar řebos, imar pherđile apsenca. Sar te e len kamelas te čľol avri andal peskro drom. Chudľas la vastestar, zorales, ilās la andre angali. Jekhtovar latar avri avle o lava. Phenelas, sar la but kamel. Phenelas lake: „Dajori miri somnakuři, palikerav tuke vaš savoro. Dikh, adaj hine savore tuha.“ Thodās o vasta andro řilalo paři, pařarelas lake o čekat the e kolin. Le džuvľenge pro muja dikhlom e dukh u o pharipen. Imar, imar kamenas te rovel. The mange sas phares. No na geľom odari avri. Likeravas man paš e daj. E bibi phares cirdľas o luftos. Avlas lakro rom. Rovelas. Bihangoskro. Na leperav imar, te ke late bešľas, kana avlas. Leperav ča pre oda, sar palunovar phares u zorales ispidľas avri o luftos. Lakri čhaj chudľas jilestar te rovel. Ilās e bibi andre angali, but zorales u phendās: „Dajori, miri gulñi dajori! But tut kamav. Ačh smirom, mri gulñi dajori!“ Čumidľas lake o čhama, o vasta. Phendās, hoj sar akana bi lakro dživela. Avlas pre late e panika

a svetlé nohavice. Na hlave užší hnedý klobúk. Bol štíhly s ofinou sčesanou na stranu. Ako deti sme sa ho občas báli. Bol na nás prísny. Bodaj by nie. Vyvádzali sme dosť.

Každého úctivo privítal poklonom hlavy. Typické pre neho boli založené ruky za chrbtom v miernom predklone. V očiach som mu videla smútok, ale i rozhodnosť prijať to, že už tu jeho milovaná žena nebude a on musí na ten svoj koniec čakať s pokorou a vydržať to. Myslím, že práve toto som ho počula niekomu povedať. Dlhو som nad tým, čo vyriekol, rozmýšľala. Myslím, že za svojou milovanou ženou odišiel do roka.

V šume modlitby sa po izbičke vznášal čoraz ťažší a pomalší dych tety. Uvažovala som, že je divné pozerat' sa, ako niekto umiera, a nepokúsiť sa ho zachrániť. Len tam tak byť, dívať sa a čakať na koniec. Jej dcéra sa na ňu stále dívala a pohľadzala ju. Opravovala ju, aby sa jej lepšie ležalo. Obdivovala som jej pokoj a silu, aj keď jej umiera mama. Teta občas pootvorila oči a pozrela sa na nás. Usmiala som sa na ňu. Nekričala, neplakala.

Ale po polhodine sme videli, ako jej stiekli slzy. Všetkým nám stislo srdce. Mali sme tiež slzy v očiach, ale ženy nezaplakali. Počula som len jeden krátky ťažký vzlykot, kdesi za mnou. Bola som vpredu. Kde sa vo mne tá odvaha brala, netuším. V noci by ma von nikto nedostal a do okien som sa radšej za tmy nedívala. Ako zavíjali psy, zalieval ma studený pot a s hlavou pod perinou som si predstavovala, že sa menia na vlkodlakov. Tých sa bojím asi viac než neviem čoho. Ale rozlúčiť sa s našimi blízkymi, to mi nikdy strach nenahnalo. Naopak, považovala som to za poslednú šancu vyjadrenia úcty a poďakovania.

Teta po hodine začala dýchať oveľa rýchlejšie a vzdychala. Krásne anjelské modré oči jej dcéry sa teraz zaszili. Ako by sa jej chceli vyliat' z koryta slzavého údolia. Chytila ju pevne za ruku a objímala ju.

Po prvýkrát k nej prehovorila. Opakovala, ako ju veľmi ľúbi. Hovorila jej: „Mamička moja zlatá, ďakujem ti za všetko. Pozri, všetci sú tu s tebou.“ Močila si ruky do studenej vody a potierala jej čelo a hrud'. Na tvárach žien som zbadala bolesť a smútok. Už už by sa rozplakali. Aj pre mňa to bolo ťažké. Ale neodišla som. Držala som sa mamy. Teta ťažko zachrčala. Prišiel aj jej muž. Plakal. Potichu. Nepamätám, či si k nej sadol, či k nej prišiel. Pamätám sa iba na to, ako naposledy ťažko a hlasno vydýchla. Jej dcéra sa srdcervúco rozplakala. Objala tetu veľmi silno a povedala: „Mamička moja zlatá! Mamička, veľmi ťa ľúbim! Odpočívaj v pokoji, mamička moja drahá!“ Bozkala ju na tváre i na ruky. Myslím, že povedala, ako teraz bez nej bude žiť.

u imar akana prindžardaš, hoj lakri daj čačas mułas. Sar kadi troma u smirom, save la zorales likerenas avka, hoj lakri daj te na džal pharipnaha, pełas latar tele u lakri dukh peske latar avri demađaš o drom avri.

Savore chudle te rovel. E čhaj uštiflas u phundrađaš e blaka, hoj lakro vodi te urňol opre kijo Del. Kadi paluňi ori sas ajsi bari paťivali, ajso zoralo paťaben odoj sas, hoj mange ačhiłas andre godi pre savoro dživipen. Nane mange phares, hoj sar e cikňi čhajori andre mande arakhlom dosta zor kada te predživel. Sar ke sakoneste, the andre amari komunita o manuša trin džives vartinenas le mules.

So bares na kamavas, sas, hoj pro vartišagos chanas mas. Mange oda dičholas, sar te chanas le muleskro mas. Avka e čhavorikaňi godi.

Le phureder dženendar sikhliľam, hoj te na kamas te daral, musaj čalavas le muleskro pindro. Sakovar užaravas buter sekundi, dži chudľom dosta troma. Buter daravas olestar, so pes ačhela, te oda na kerava.

Terđuvás paš o phundrado mochto, kaj pašľolas mire papuskro phral, o Pyžak, so les vičinenas Mucha. Na džanav, soske pre leste dine oda nav. Užardom, dži na ačhilom korkori. Andre mande mangavas le Devles, čhidom pre peste o kerestos. Avri imar sas o šitišagos. Šaj man avelas ochto, eňa berš. Andre aver khera the avri bešenas o manuša paš o skamind u vakerenas. Terđuvavas u dikhavas pre leste. U andro šero man sas o mariben. Te les na čalavava, darava sakovar, hoj pal mande phirela. U so te les čalavava u ov kerela le pindreha? Darava u našava! No sem me prindžarav le kakos. Ov man na daravela. Ale oda pes musaj, oda hin o paluno vaš leske. U avka avľom pašes u sig, avka sar o udut urňol, leske chudľom o angušta pro pindro. Amare mulenge pro paluno drom na urenas o kamašli, hoj te našti pale khere te aven. „Ačhen smirom!“ Oda mandar avri ispidľom, ča andre mande, u denašľom.

Terđuvás paš o mochto u dikhavas pre amare manuša, džanavas, hoj palunovar, u vašoda našti darav. Imar na darav. O paluno čalavipen, oleha phenas, hoj te džan Devleha, vašoda mange nane phares, hoj le manušeske avka pro agor na phendom...

But berša imar na som andre miri kamli komunita u phares mange hin, kana ča šunav, ko sako lendar mułas. Na somas lenca, kana kerde o uštar pre lengro paluno drom amara lumatar. Na dikhlom len, palunovar len na čaladom. Sar te našavav miri kheratuňi phuv, saveske na phendom o paluno lav. Hin but lava, save na phendom. Le meribnastar darav, avka, sar sako normalno manuš. He, the te paťav le Devles.

Darav olestar, sar merava. Avava paš miri famelija? Ňič nane goreder, sar te merel varekaj korkoro, kana savoro dživipen diňal la famelijake. Darav olestar, hoj kana adaj na avava, te ena mire čhavore bachtale, ena paš lende lačhe manuša? Darav olestar,

Doľahla na ňu panika a uvedomila si, že jej mama už naozaj umrela. Akoby odvaha a pokoj, ktoré ju zovierali ako okovy, aby jej mama neodchádzala s veľkým žiaľom, spadli, a jej bolesť sa vydrala von.

Všetci sa rozplakali. Dcéra vstala a otvorila okno do korán. Aby jej duša mohla stúpať k Bohu. Táto rozlúčka v sebe mala toľko pokory, úcty a viery, že ju mám navždy na pamäti a neľutujem, že ako dieťa som v sebe našla toľko odvahy zažiť to. Tak ako asi všade, aj v našej komunite sa s nebožtíkom lúčilo po tri dni. Pripadalo mi však strašne nechutné, že sa na vartovačkách jedlo mäso. Prišlo mi to, akoby pojedali mŕtveho. No skrátka detská predstavivosť.

Od starších sme sa naučili, ak sa nechceme báť, musíme sa chytiť nebožtíkovej nohy. Za každým mi trvalo iba pár sekúnd, kým som tu odvahu našla. Viac som sa bála toho, čo sa stane, ak to neurobím.

Stála som pri otvorenej truhle brata môjho deda, Pyžaka, ktorého volali Mucha. Netuším, ako k prezývke prišiel. Počkala som, až tam budem sama. V duchu som sa pomodlila a prežehnala. Vonku už bola tma. Myslím, že mi mohlo byť tak osem deväť rokov. V ďalších izbách a na dlhej chodbe sedeli ľudia za stolmi a rozprávali sa. Stála som tam a pozerala na neho. A v hlave sa mi odohrával súboj. Ak sa ho nedotknem, budem sa stále báť, že ma bude strašiť. Ak sa ho dotknem, čo ak tou nohou pohne! Vystraším sa a utečiem! Ale veď uja poznám. Ten by ma nestrašil... Ale to sa musí. Je to rozlúčka. A tak som pristúpila a rýchlosťou svetla ho chytila za prsty na nohe. Naši nebožtíci na poslednú cestu nedostávali topánky, aby sa nemohli vracieť domov. „Odpočívajte v pokoji!“ Dostala som zo seba v duchu a utiekla som.

Stála som pri truhlách a dávala sa na našich ľudí s vedomím, že je to naposledy, a preto sa nesmiem báť. Už sa nebojím. Posledný dotyk je rozlúčkou, aby som neľutovala, že som sa nerozlúčila naposledy...

Veľa rokov však už v milovanej komunite nežijem a ťažko nesiem smutné správy o smrti už mnohých z nich. Nerozlúčila som sa s nimi, neodprevadila na poslednú cestu z nášho sveta. Nevidela ich a naposledy sa ich nedotkla. Preto sa cítim, ako by sa mi pod nohami strácala pôda môjho domova, s ktorým som sa nerozlúčila. Tak veľa zostalo nevy povedaného. Smrti sa bojím, ako asi každý normálny človek. Áno, aj keď som veriaca.

Bojím sa toho, ako umriem. Budem v kruhu svojej rodiny? Neexistuje nič horšie, ako odísť niekde sám a pritom celý život žijete pre rodinu. Bojím

sar oda ela vaš miri famelija. Darav olestar, hoj na džidilom bijo binos, u na džanav, kaj pes dochudava palis. Darav olestar, sar predživava, te ola, saven kamav, mandar džana.

Sakovar somas zoralı u tromadı. Odi troma u zor lav lendar. Vašoda, hoj hine adaj u hine mire zorale bara tel o pindre. The te man nič na sas, dži kana man hin e famelija, hin man savoro. Cikñoratar dživavas le meribnaha, dikhlom le dženen, sar džan, butvar. Dikhas, sar o berša prastan u but olestar, so pes ačhel, na mol nič.

Sar pes miro dživipen dochudlas andro dujto jepaš, buter paše džene imar džan, frimeder ulon. Naštı te na gondolinel pal o agor. Avka le manuške hine o berša kučeder, buter dikhel, so kerel peskre dživesenca. Le meribnastar kempel te daral. Vašoda, hoj ča odi dar olestar, so ela palis, amendar but dženendar šaj kerel feder manušen. Prindžaraha, hoj amen hin frima berša, save amenge phiren. U vašoda šaj dživas feder. Šaj pačas andro Del, u pačas andro dživipen pal o meriben u vašoda keraha sa, hoj te chudas o lačhipen. Kana daras te merel, lačharas o buta avka, hoj te keras o dživipen amare pašenge lokeder, te adaj jekhvar na avaha. U soske nekbuter darav le meribnastar? Vašoda, hoj oda nane agor. Oda likerel u hino bijo agor. Odoj, kaj nane agor, ela avka, sar ela oda savoro, so adaj pal amende mukhas. E dar le meribnastar musaj te anel o rešpektos u nabaripen. U sako džives te uštıl u te džanel, hoj adadıves šaj dživav vaš vareso čačes lačo.

sa toho, či ak tu nebudem, budú moje deti šťastné a budú mať okolo seba dobrých ľudí? Bojím sa toho, ako to zvládne moja rodina. Bojím sa toho, že som nežila bez hriechu, a neviem, kam po smrti poputujem. Bojím sa toho, ako prežijem odchod milovaných ja.

Vždy som bola silná a odvážna. Ale tú odvahu a silu čerpám práve od nich. Pretože sú tu a sú mojou pevnou pôdou pod nohami. I keby som nemala nič, tak kým mám rodinu, mám všetko. Od detstva som so smrťou žila späť a videla ju prichádzať a odchádzať veľakrát. Uvedomíme si, aký je ten čas prchavý a veci malicherné.

Ako sa tak život prehupol do druhej polovice, viac milovaných odchádza, než sa rodí. Nedá sa nemyslieť na koniec. Začnete si viac vážiť času a počítat ho na prstoch, čomu ho venujete. Máme sa báť smrti. Pretože iba strach z toho, čo príde po nej, môže z mnohých urobiť lepších ľudí. Uvedomíme si krátkosť času, ktorý nám môže byť vymeraný. A práve preto ho možno prežijeme plnohodnotnejšie. Možno veríme v Boha a veríme v posmrtný život, a i preto sa budeme snažiť zaslúžiť si ho. Ak sa bojíme smrti, snažíme sa riešiť veci tak, aby sme uľahčili život našim blízkym, až tu raz nebudeme. A prečo sa smrti bojím najviac? Pretože nie je koncom. Naopak, trvá na veky. A aká tá naša večnosť bude, rozhodne to, čo tu po sebe zanechávame. Strach zo smrti by mal vzbudzovať rešpekt a pokoru. Ale každý deň vstávať s vedomím, že dnes môžem pre niečo skvelé žiť.

2. místo

Monika Duždová, Sabinov, Slovensko

Tumen la na prindžaren? Miri dajori hiñi nekfeder pro svetos!

„Ušti,“ čalađom le Ivanis phikestar. „Vičin mange e sanitka. Džas andre špitaľa,“ phendom leske dukhađi.

„So man sigeder na uštađal?“ chuťila tele pal o hađos. Sovelas urdo. Iľa pro pindre o kamašli u denašelas nadur pre vratñica pro JRD te vičinel e sanitka. Amen akor na has telefonos, pal o mobila mek añi na šunđam u amaro motoris amen tiš na has.

„Hin tut savoro, so tuke kampel?“ phučľa mandar.

„He, hin man savoro. Ča imar dža! Mangav tut!“

O Ivanis denašla te vičinel e sanitka u me dikhlom, či hin man savoro, so mange kampela andre špitaľa. Dikhľom the pre Bambulka, či la ela sa, so lake kampel. Sovelas. Nič na džanelas, šukarori u mek sa igen cikñori. Kamavas te uštavel mira sasa, bo amen bešahas lenca jekhetane, ale o Ivanis la imar uštađa.

„Šaj man uštađan sigeder. Sar tut hin o dukha?“

„Sako deš minuti,“ phendom lake u e dukh mange bandarlas o muj.

„Imar kamlal te el andre špitaľa! Kames te ločhol andre sanitka abo khere?!“ phučľa mandar.

„Likerava avri.“

„Ča hoj te likerav avri,“ phendā. „U hin tut sa kisitimen?“

„Hin man.“

„Mište. Pal e cikñi ma dara. Ačhuvava adadive laha khere. Na džava andre buti,“ phendā.

„Palikerav tumenge! O Ivanis palis lela la cikña ke miri daj,“ phendom lenge u andr'oda o Ivanis odkerđa o vudar.

„Deše minutenca ela ade e sanitka,“ viskindā u uštađa la cikña Ivanka.

Le dromeha andre špitaľa gondolinavas, sar birinava savoreha. Has mange dešuefta berš u džav te ločhol dujtone čhavores. Le Ivaniske has dešuochto. Anglo jepaš berš geľa avri e maškarutñi sikhľardi. Kerelas zvaračis nadur amendar andro foros. La Ivankake has dešujekħ chon u mek korkori añi na phirlas añi na terđolas pro pindre. Dživahas jekhetane le Ivaniskere dadeha the daha andre lengero štar kherengero baro kher. Len mek has aver pandž čhave. Miro dad the daj dživenas tiš andr'oda gav, ča pre aver than.

Miri daj aš tosara džanela, hoj som andre uľardi, hoj geľom te ločhol. Na has man sar lake te del te džanel pal oda. E daj mange has anglo jakha u igen mange chibaľinlas.

Vy ju nepoznáte? Moja mamička je najlepšia na svete!

„Vstávaj,“ potriasla som Ivanovým ramenom. „Zavolaj sanitku. Musíme do pôrodnice,“ zastonala som.

„Čo si ma nezobudila skôr?“ vyskočil z postele. Spal už oblečený. Obul si len topánky a bežal na neďalekú vrátnicu vtedajšieho JRD zavolať sanitku. Nemali sme vtedy telefón, o mobiloch sme ešte ani netušili a vlastné auto sme tiež nemali.

„Máš všetko pripravené?“ spýtal sa ma.

„Áno, mám. Len už choď, prosím ťa!“

Ivan vybehol z domu a ja som si skontrolovala tašku s vecami do nemocnice, ale aj to, či má Bambulka všetko, čo potrebuje. Pozrela som sa na ňu. Spinkala. Nič netušiac, bezstarostná, krásna a ešte stále veľmi malá. Chystala som sa zobudiť moju svokru, keďže sme bývali s nimi, no urobil to Ivan, keď bežal volať sanitku.

„Mohla si ma zobudiť skôr. Ako často máš bolesti?“

„Každých desať minút,“ odpovedala som s krčovitým výrazom v tvári.

„Už dávno si mala byť v pôrodnici! Chceš porodiť v sanitke alebo doma?!“ vyčítala mi svokra s chápaným výrazom v tvári.

„Vydržím to.“

„Len aby,“ povedala a spýtala sa ešte: „A veci máš pripravené?“

„Mám.“

„Dobre. O malú si nerob starosti. Ostanem dnes doma z práce,“ povedala.

„Ďakujem vám! Ivan potom zoberie malú k mojej mame, keď pôjdete do práce,“ odvetila som a v tom momente Ivan vtrhol dnu.

„O desať minút je tu sanitka,“ hlasno zvolal a zobudil pri tom malú Ivanku.

Cestou do pôrodnice som rozmýšľala o tom, ako to všetko zvládnem. Mala som len sedemnaásť a práve som išla porodiť druhé dieťa. Ivan mal osemnaásť, len pred pol rokom skončil strednú školu. Pracoval ako zvärač v neďalekom mestečku. Ivanka mala jedenásť mesiacov a ešte ani sama nechodila a sama nestála na nohách. Bývali sme spolu s Ivanovými rodičmi v štvorizbovom rodinnom dome. Mali ešte ďalších päť detí. Moji rodičia bývali v rovnakej dedine ako my, len na inej ulici.

Moja mama sa dozvie až ráno, že som v pôrodnici. Teraz som jej to nemala ako dať vedieť. Mala som ju pred očami a v tej chvíli mi veľmi chýbala.

O Ivanis bešelās manca andre sañitka u chudelas man vastestar. „Liker avri, ča liker oda avri! Maj sam ode!“ vakerlas mange u avka zorales mange kikedelas o vast, hoj mange sa lolīlās. Jov talam buter daralas sar me u paš dojekh dukh vakerlas: „Liker avri! Ča liker avri!“

Andre špitala avlām trine orendar tosara. Šunavas man slabo the bi e zor. „Len ade o gad! Uren les u okla veci muken ade. Irinaha, so kempel, a daha pes andr’oda,“ phendā e ulōdī pheñ. Imar vareso prindžaravas, sar somas te ločhol la lvankaha. U avka sar man daravas ešebnovar, avka pes daravas the akana. Jekh, so man delas zor, has, hoj oda maj ela pal mande.

Pal oda, sar e ulōdī pheñ savoro irindā, man e doktorka obdikhlā u phendā, hoj som otkerdī pro štar angušta u hoj maj ločhuvava. O dukha has so jekhvar bareder u sako trin minuti dichinavas u hlaskinavas mange o per.

„Demen lake injekcija, mi en la bareder dukha. Mušinas te lel le ciknes so sigeder avri,“ phendā e doktorka la ulōdā pheñake u oj mange demadā e injekcija andro phiko. Mindar chudñom ajse zorale dukha, hoj danderavas e perñica telal o šero u miro čhavoro pes čalavlas u ispidelas avri pro svetos.

„Dichin, somnakuñi rañije, dichin,“ phenelas mange e doktorka. „Mušines te dichinel otkerde mujeha, hoj o cikno te na tašlōl,“ vičinlas pre ma. „Akana ispide! Avka! Mište!“ savoro vakerlas, so pes kerel. „Sar tuke avela aver dukh, ispide keci šaj,“ phendā mange.

Šunavas man, sar te kamav te pukinel pro jepaš. Ispidavas, sar pes delas, aļe mire čhavoreske pes varesar na kamelas.

„Odichñin tuke pre sekunda u paš aver dukh džaha dureder,“ phendā mange e doktorka u e ulōdī pheñ mange cindā renticaha khoselas o muj u cichones mange phenelas: „Imar maj oda ela! Imar maj! Akana naštī ačhos te ispidel. Mušines te likerel avri! Dichin u sar tut ela dukh, mušinas oda te kerel! Tiro čhavoro peske phendā, hoj avela pro svetos la buļoraha.“

Kala lava man darade avri. Daravas man pal miro cikno jiloro. Kidñom upre savori zor u paš e dukh ispidavas, keci birinavas.

„Avka mište! Avka mište!“ phenelas e doktorka. „Mek jekhvar u tiro čhavoro ela pro svetos,“ asalas.

Mange andro asaben na has. Gondolīnavas pre miri daj. Mindar mange avlā ajsi dukh, so na domuklā mange imar te ačhol. „Avka, avka mište! Ča liker avri! Ispide! Ispide! Aaaavka, u imar! Hin tut šukar muršoro. Hin tut čhavo. Strapindā tut. Čhingerdāl tut, aļe savoro ela mište. Hin tut kidlo avri prekal leste o nav?“ phučlā mandar pal savoro e doktorka.

Ivan sedel so mnou v sanitke a držal ma za ruku. „Vydrž, len vydrž! O chvíľu sme tam!“ upokojoval ma Ivan a tak silno mi stískal ruku, až som ju mala celú červenú. Bol snáď viac vystrašený ako ja a pri každej bolesti mi opakoval: „Vydrž! Len vydrž!“

Do nemocnice sme dorazili okolo tretej nad ránom. Cítila som sa slabá a vyčerpaná. „Tu máte košelu! Prezlečte sa a veci si nechajte tu. Zopíšeme potrebné údaje a pustíme sa do toho,“ povedala pôrodná sestra. Už som to trochu poznala z pôrodu Ivanky. A musím priznať, že som sa aj tentokrát ako po prvýkrát veľmi bála. Jediné, čo mi dávalo silu, bolo, že to už budem mať čoskoro za sebou.

Po spísaní všetkých potrebných údajov ma konečne doktorka vyšetrila a povedala, že som otvorená na štyri palce a že o chvíľu budem rodiť. Bolesti sa stupňovali a každé tri minúty som predychávala a hladila bruško. „Pichnete jej injekciu, nech má silnejšie kontrakcie. Potrebujeme dostať plod čím skôr von“, obrátila sa doktorka na sestru, a tá mi vzápätí pichla injekciu do ramena. O pár sekúnd som dostala také silné bolesti, že som si hrýzla vankúš pod hlavou a moje bábätko sa začalo intenzívne pýtať na svet. „Dýchajte pani zlatá, dýchajte,“ hovorila doktorka. „Musíte dýchať s otvorenými ústami, aby malo dieťaťko dostatok vzduchu,“ napomínala ma. „Teraz zatlačte! Áno! Výborne!“ komentovala úplne všetko. „Keď budete mať ďalšiu kontrakciu, zatlačte koľko vládžete,“ povedala. Cítila som sa, akoby som mala celá prasknúť napoly. Tlačila som ako to šlo, ale môjmu bábätku sa akosi nechcelo. „Oddýchnite si sekundu a budeme pokračovať pri ďalšom tlaku,“ povedala doktorka a sestra mi zmáčala ústa aj celú tvár mokrou gazou. Utierala mi pot z tváre a šeptala: „Už to bude! Už to bude!“ „Nemôžete teraz prestať tlačiť pani, musíte vydržať! Predýchajte a pri ďalšej kontrakcii to musíme zvládnuť. Vaše bábätko sa rozhodlo prísť na svet zadočkom“.

Toto ma dosť znepokojilo a začala som sa obávať o moje malé srdiečko. Pozbierala som teda všetky sily a pri kontrakcii som tlačila, ako som len vládala. „Výborne! Výborne!“, povzbudzovala ma doktorka. „Ešte raz a vaše dieťaťko bude na svete,“ zasmiala sa. Mne ale do smiechu nebolo. Myslela som na svoju mamu. Ďalšia kontrakcia prišla o pár sekúnd a už mi nedovolila poľaviť. „Áno, tak to je to dobre! Ešte vydržte! Tlačte! Tlačte! Aaaa je to! Máte krásneho chlapčeka. Natrápil vás. Aj ste sa dosť potrhali, ale to už dáme do poriadku. Máte pre neho vybraté meno?“ spýtala sa nakoniec doktorka.

„He, hin man,“ phend'om, „Vičinja pes Marek.“ Rovavas. Anglo jakha mange has miri daj. Vakerlas mange, hoj manca la has nekphareder ulipen. Avka sar miro Markus, avka the me avavas pro svetos la bu'loraha.

„Tiro muršoro važinel 2 950 grami the 49 centimetri,“ av'las mange te phenel e ul'oldi pheñ. „Pal trin ori tuke les anaha te del te pijel. Ačhuv te paš'ol! Maj avela pal tu e doktorka.“

Ačhil'om ode korkori. Dukhadī, bi e zor the rovlardī. Gondolinavas pre miri daj u o apsa mange čul'anas tele čamenca.

Aš akana, sar dujtovar ločhil'om, achalil'om, keci amari daj cerpinda, sar amen and'a ochto čhaven pro svetos. Aš akana achalil'om, so hin daj u ko hin daj. Igen lake kamavas te perel andre men, te obchudel la. Vaš kala vajkeci ori has mange anglo jakha savore ola dīvesa, sar pal ma e daj daralas, sar has pre mande barikañi, te anavas nekfeder visvečeñe maškar savore lakere čhave. Has mange anglo jakha, sar has bibachtali u na džanelas sar dureder, sar mange rakinelas, sar la cho'laravas. The te has bachtali, barikañi, bibachtali, cho'lamen, savore kala dživesa andre lakero jilo has o baro kamiben. Andre lakere želena jakha sar o baro pañi has o kamiben the šukaripen, u lakero jilo marlas prekal amende.

Andre ul'oldi has jekh kher ča prekal o romane džuvlija. O kher has baro. O kham ode labarlas. Has ode dešupandž hadi u pre savore pašlonas o romane džuvlija. Man thode pre varesavo cikno hados. Ande les varekhatar avral. Thode les paš e oblaka, hoj peske ode te pašl'uvav. Has zoralo u sa man lestar dukhalas. Phende, hoj adadive mukena duje džuvlen khere, ta peske pašl'uvava pre lengero than.

„Pal e Monika Šandorovo av'la vareko!“ Miro rom oda has, o Ivanis.

„Tu mek na ločhil'ol?“ phuč'la mandar, sar man dikh'la.

„Ločhil'om,“ phend'om leske. „Hin amen muršoro. Diñom leske Marek,“ phend'om.

„Čačes? Me ča, hoj mek tut hin baro per.“

„Hin amen muršoro. Hin les duj kili eñavardeš u saranda the eña centimetri. Hino sasto. Pro dilos mange les anena te del les te pijel.“

„Ju-huuu! Man hin muršoro! Romñori miri, palikerav tuke!“ obchudña man u čumidña pro vušta.

„Mušinav te džal pro hados te paš'lol. Igen mange na mište. O šero mange bond'al'ol. Avka man šunav, sar te kamas te menglišal'ol,“ phenavas leske u anglo jakha imar nič na dikhavas. Viskinda pre ul'oldi pheñ. Džalas pašal amende, ta mind'ar man i'la telal e musi u liğenda man andre. Anglal peste nič na dikhavas, ča sa parno. Šunavas ča o hangi pašal mande.

„Otkeren o oblaki! Den la pañi! Thoven la pro hados!“

„Áno mám,“ povedala som. „Bude sa volať Marek.“ Plakala som. Pred očami som mala moju mamu. Stále mi hovorila, že so mnou mala najťažší pôrod. Tak ako môj Marek, tak aj ja som prichádzala na svet zadočkom.

„Váš synček váži 2 950 gramov a meria 49 centimetrov,“ oznámila mi sestra. „Po troch hodinách vám ho prinesieme na prvé kojenie. Vy si oddýchnite! O chvíľu vás príde dať do poriadku pani doktorka.“

Ostala som sama. Vyčerpaná, ubolená, dojatím uplakaná. Celý čas som myslela len na moju mamu a slzy sa mi liali po lícach.

Až teraz, pri tomto druhom pôrode som si uvedomila, koľko bolesti musela zakúsiť, kým nás všetkých, osem detí, priviedla na svet. Až teraz som pochopila, čo znamená mama a kto je mama. Veľmi som ju chcela objať. Za tých pár hodín som mala pred očami všetky chvíle, keď sa o mňa bála, keď na mňa bola pyšná, keď som priniesla najlepšie vysvedčenie zo všetkých mojich súrodencov. Mala som pred očami, keď bola zúfalá a nevedela, ako ďalej, keď ma hrešila a hnevala sa. Vo všetkých týchto chvíľach, aj keď bola šťastná, pyšná, zúfalá, nahnevaná, vo všetkých týchto chvíľach bola láskavá. Jej láska k nám deťom vyrážala na povrch napriek hnevu, zlosti aj zúfalstvu. Jej oči, zelené ako oceán, boli vždy láskavé a milujúce.

V pôrodnici mali vyčlenenú izbu pre rómske ženy. Izba bola veľká a svetlá. Vždy tam svietilo slnko. Bolo tam asi pätnásť postelí a všetky boli obsadené. Mňa zatiaľ položili na lehátko pri okne. Bolo tvrdé a nepohodlné. Vraj dnes majú dve ženy prepustiť, tak si potom ľahnem na posteľ.

„Pani Monika Šándorová má návštevu!“ Bol to Ivan, môj manžel.

„Ty si ešte neporodila?“ spýtal sa hneď, ako ma videl.

„Porodila,“ odpovedala som začudovane. „Máme syna. Volá sa Marek,“ dodala som.

„Naozaj? Ja len, že stále máš veľké brucho.“

„Máme syna. Váži dve kilá deväťdesiat a meria štyridsať deväť centimetrov. Je zdravý a o dvanásť mi ho prinesú na kojenie.“

„Ju-huu! Ja mám syna! Žena moja, ďakujem ti!“, objal ma a pobožkal.

„Musím ísť do postele. Je mi veľmi zle. Točí sa mi hlava. Mám pocit, že odpadnem,“ hovorila som mu a už sa mi zahmlievalo pred očami. Zavolať na sestru, ktorá prechádzala okolo nás, a tá ma hneď zobrala na izbu. Nič som pred sebou nevidela, len ostré svetlo a všetko biele. Počula som len hlasy okolo mňa. „Otvorte okná! Dajte jej vodu! Položte ju na posteľ!“

Avlóm ke peste, aš sar mange ešebnovar ande mire čhavores, hoj les te dav te pijel. Has ajso ciknoro, šukaroro the nevino. Has oda šukar šušiben, savo pes na del lavenca te irinel, savo džanen ča o daja. Baro dakero kamiben. Zor, so ačhol amenca calo džživipen.

„Čhajori miri, sar tumen rado dikhav! Save san mange šukarore!“ Hazdłóm o jakha u e daj terđolas paš o hađos u andro jakha lake o apsa the o kamiben.

„Dajori miri, ajši som rado, hoj sal ade!“ phendóm lake u chudňom te rovel. Na achališa. „Omukh mange, mamó miri! Igen tut rado dikhav!“

„Me džanav, mri čhajori, džanav,“ phenda u le jakhenca man pohlaskinda.

Pal trin berš andóm pro svetos avre muršores, le Matušis. Adadive imar hine savore mire čhave bare u hin len peskere famelji u man vnučata.

Miri daj vaš kala berša phuriša u nasvališa. Na jekhvar nasvališa pro buke u mušinda te el andre špitaša the vajkeci kurke. Phiravas pal late sako dujto đives, keravas lake kachňakeri zumin rezankenca, kovles guruvano masoro, abo kachňakero masoro grulicenca. Anavas lake kompotocis. Cinavas lake ovoca, bokela, čukolada the kaveja le sestričkenge, hoj la te dodikhen. Oj ča e zumin rado chalas u phenelas, hoj mandar e zumin hiři nekfeder. Mira dajora igen rado dikhavas, avka sar sako čhavoro. Furt man meržinelas, hoj la da the le dades mukłóm, sar mange has dešupandž berš, u le pindrenca pełom prosto andro dospelo džživipen u has man čhave the famelija.

La dakere jakha calo džživipen phenenas, hoj the pal ajci berša prekal late ačhilóm odi terři čhajori, so lake avka sig geła andral o kher avri.

Jepaš berš pal oda, sar amenge amaro dad muša, e daj pale nasvališa u akanake oda has laha igen namište. Pale la has pro buke u oj igen oslabňinda the igen šutilas. Has nasvali pro jilo, has la cukrovka the astma. Phares pes lake dichinelas, the te džalas ča vajkeci krokoci pal e chodba. Buter pašlolas andre peskero kher u dikhelas pre televiza, avka sar dikhelas le dadeha, sar mek džživlas. Avri paš o kher džalas ča sar pes šunelas feder, sar o khamoro labarlas, hoj te taťol. Ke pheň, so bešelaz lenca pre jekh dvora, na džalas, bo na birinelas. Me beševas andre aver forocis, pašes paš lende. Pal e daj phiravas the pandžvar andro kurko. Phenelas mange: „Beš tuke kade paš mande, mri čhajori!“ U me bešavas paš late u kidavas avri andral e taška sa, so lake anavas. Davas la te chal la rojaha, bo igen čino chalas. Le pheňenca samas rado, te chalas choča vajkeci rojora zuminori. Anglal amare jakha amenge našlolas u amen našti nič kerahas.

Prebrala som sa až pri kojení. Bol taký drobný, krásny a nevinný. Bol to nádherný a neopísateľný pocit, ktorý zažívajú len mamy. Materinská láska, puto, ktoré s nami ostáva po celý život.

„Dcéčka moja drahá, ako vám to pristane!“ Zdvihla som zrak a mama stála pri posteli a v očiach mala slzy a neopísateľnú lásku.

„Mamička moja, taká som rada, že ťa mám!“ povedala som a rozplakala som sa. Nechápala. „Odpusť mi prosím. Mám ťa veľmi rada!“

„Ja viem, dcérka moja, viem,“ povedala a pohľadom ma pohladila.

Po troch rokoch som priviedla na svet ešte jedného syna Matúša. Dnes sú už všetky moje deti dospelé a sami majú svoje rodiny a ja vnúčatá.

Moja mama za ten čas zostarla a ochorela. Párkrát prekonala zápal pľúc a musela sa liečiť aj niekoľko týždňov v nemocnici. Chodila som za ňou každý druhý deň, nosila jej domácu kuráciu polievku s rezancami, dusené hovädzie alebo kuracie mäso so zemiakmi a kompótom. Kúpila som ovocie, zákusky aj čokoládu a kávu pre sestričky, aby sa o ňu dobre starali. Vždy zjedla a tešila sa len na polievku. Hovorievala, že odo mňa ju má najradšej. Moju mamu som veľmi milovala, snáď ako každé dieťa. Ja som však mala stále akýsi pocit viny voči mojej mame aj otcovi. Odišla som z rodičovského domu ako pätnásťročná a z detstva som skočila rovno do dospeláckeho života, mala deti a starala sa o rodinu.

Oči mojej mamy celý život prezrádzali, že aj po rokoch som pre ňu bola to bláznivé a mladé dievča, ktoré jej tak skoro odišlo z domu.

Pol roka po tom, ako nám navždy odišiel otec do neba, mama opäť ochorela a tentokrát to bolo veľmi zlé. Opäť to bol zápal pľúc a ona veľmi oslabla a pochudla. Mala problémy so srdcom, cukrovku aj astmu. Veľmi rýchlo sa zadýchavala. Stačilo, že prešla pár krokov po chodbe. Väčšinu času ležala a sledovala obľúbené televízne programy, ktoré pozerali spolu s otcom. Občas sa prešla do kuchyne, málokedy na priedomie sadnúť si na lavičku a vyhriať sa na slniečku. Takmer vôbec nemohla prejsť cez dvor k sestre, ktorá tam bývala so svojou rodinou. Ja som žila v inom mestečku, ale chodila som za mamou aspoň päťkrát do týždňa. Hovorievala: „Sadni si tu ku mne dcérka moja!“ A ja som sadla a vyberala z tašky, čo všetko som jej doniesla. Kýmila som ju, lebo veľmi málo jedla. Keď sa nám podarilo, mne alebo sestrám dostať do nej aspoň pár lyžičiek polievky, tak sme to považovali za úspech. Chradla nám pred očami a my sme nemohli nič robiť.

Te dikhel la da, sar cerpinel u sar tumenge phenel, hoj imar na birinel, hoj imar na kamel te dživel, hoj kamel te džal pal o dad, te dikhel la da, so calo dživipen terdolas paš tumende u paš savi hazdahas amare jakha, igen dukhalas. Dukhalas avka, hoj pes oda na del lavenca te irinel.

„Uri pes u av sigo manca! La daha nane lačhes!“ phendā mange jekh tosara o šougoris. Na diña man te phučel buter. Añi buter te phučel na kamavas. Deše minutenca samas khere ke daj. E zachranka imar has pre dvora u la da lenas andre sañitka. Avri has šil, has marcos. Dikhľom hoj lakere žeľena jakha has vipučimen. Sar te pes ačhiľahas vareso, so šoha na dikhľa. Dičholas predaradnuto u dikhelas, sar te ade añi na elas, sar te nič the ñikas na dikhelas pašal peste. Sar pes paš late diňom anglal, visardā o jakha pre ma, sar te man mangelas, hoj la te na das andre špitaľa. Me na ačaliľom, so mandar kamel. Ča rovindos thodom lake miro tato šalos pro šero the pašal e meň. „Ma dara, mri dajori! Visaľoha amenge pale khere! Amen džas pal tute pro motoris,“ phendām lake. Gondolinav, hoj na ačaliľa, so lake phenas. E pheň mange phendā, so pes ačhiľa, sar la ľigende andre špitaľa.

La da iľa e zachranka u amen ačhiľam korkore. Našti avahas ke peste, so pes la daha ačhiľa. Ča lokores ačaliľuvahas, hoj la has jileskero zachvatos u lakero teštos ačhiľa mek sa buter slabeder sar has.

Prekal e rat la mek trivar chudle ajse zorale zachvati. Has phares te šunel le doktorendar, sar e daj amenge lokes džal avri le dživipenastar. Ajse zachvati la has buterval andro džives the andre rat. The andro umelo soviben. Thode la andro umelo soviben, hoj la te ľikeren paš o dživipen. Dživipen pro stroji.

Phirahas pal late sako džives. Sako džives aver džene, bo amen samas ochto čhave u o doktora amen savoren na kamenas te mukel andre. E daj sovlas. Na džanelas, hoj sam paš late. Aľe amen laha vakerahas, sar te ča šunelas. Vakerahas lake, hoj sastola avri u hoj avela khere u ela amenca mek but berša. Nič olestar pes aľe na ačhiľa.

Pal o kurko la thode andre aver špitaľa, odoj, kaj o manuša užaren pro ostatno džives. O primaris mange vičindā, hoj la šaj avas mek te dikhel. Kidľam pes avri pal e daj, e Sylva, e Hanka the me. Ešebno pal late geľom me. Pašľolas pro hados, andro muj the andro nakh la has o hadički u o stroja vaš lake dichinenas.

Našti phenavas avri lav. E daj ode pašľolas, dukhadı, igen dukhadı. Lakere jakha has zakerde, na dikhenas pre ma bare kamibnaha. Zakerďom the me mire jakha, iľom lake o vast andre miro u čumidavas les. Hľaskindom la pal o bala, pal o čhama u pal o phiko geľom tele pre lakere burňika. Chudavas lakere burňika mire vastenca, rovasas u šepkinavas: „Mri dajori nekdraheder, nekfeder pro calo svetos, paľikerav tuke vaš tiro kamiben, vaš oda, hoj man ľikerďal avri, vaš o dživipen, vaš oda, hoj salas

Vidieť mamu, ako trpí, ako vám hovorí, že už je unavená životom, že už chce ísť za otcom, vidieť mamu, ktorá vám bola celý život oporou a k ochrane ktorej ste celý život vzhliadali, bolo tak bolestivé, že sa to nedá slovami opísať.

„Obleč sa a poď rýchlo so mnou! S mamou je zle,“ povedal v jedno skoré ráno švagor. Nedal mi možnosť pýtať sa. Ani som sa pýtať nechcel. O desať minút sme boli u nás doma, v dome mojej mamy. Záchranka už bola na dvore a mamu práve dávali do sanitky. Bol marec a vonku ešte dosť chladno. Všimla som si, že jej zelené zreničky boli rozšírené a oči vypleštené. Akoby zažila niečo nevídané, niečo, čo za celý svoj život nezažila. Bola vystrašená a ten pohľad bol neprítomný, akoby nevnímala nič a nikoho okolo seba. Prihovorila som sa jej. Na sekundu sa na mňa pozrela, akoby ma prosila, aby sme ju nedávali do nemocnice. Ja som však nechápala. Len so slzami v očiach som jej zavinula hlavu a šiju do teplého šálu, ktorý som mala okolo krku. „Neboj sa, mamička moja! Vrátiš sa nám domov! My ideme hneď za tebou,“ hovorili sme jej. Ale myslím, že nevnímala, čo jej hovoríme. Keď ju odviezli do nemocnice, sestra mi rozpovedala, čo sa vlastne prihodilo.

Odviezla ju záchranka a my sme ostali bezradní a bezmocní, neschopní rozmýšľať a logicky vysvetliť, čo sa vlastne stalo. Postupne nám dochádzalo, že mama mala srdcový záchvat a že ten oslabil už tak slabé telo našej mamy.

Počas noci v nemocnici mala ešte tri takéto silné srdcové záchvaty. Bolo to pre nás hrozné, počúvať od lekárov, ako nám naša mama odchádza. Takéto záchvaty mávala aj trikrát do dňa, aj v noci. Dokonca aj v umelom spánku, do ktorého ju museli uviesť, aby ju udržali pri živote. Pri živote na prístrojoch.

Chodili sme za ňou každý deň. Striedali sme sa, lebo nás bolo osem detí a lekári nás nechceli všetkých za ňou pustiť. Bola v umelom spánku. My sme ju pozdravili a presviedčali, že sa vráti domov a že bude ešte dlho s nami. Nič z toho sa však nestalo.

Po týždni ju preložili na oddelenie, kde už pacienti čakajú na posledný deň svojho života. Primár oddelenia mi zavolať, že ju môžeme prísť ešte pozrieť. Išli sme teda Sylva, Hanka a ja. Prvá som išla ja za mamou. Ležala v posteli, napojená na rôzne hadičky a prístroje. Prístroj dýchal za ňu.

Nebola som schopná slov. Mama tam ležala ubolená a strhaná, jej oči boli zatvorené, nevídali sa na mňa s tou láskou a nehou. Zatvorila som aj ja oči, chytila som jej ruku a zasypala som ju bozkami. Pohladila som ju po vlasoch, lícach a ramenom som zišla na jej dlaň. Držala som jej dlaň oboma rukami, tíško som plakala a šepkala: „Mamička moja najdrahšia, najlepšia na svete, ďakujem ti za všetku tú lásku, starostlivosť aj za život, za to, že si bola mojou mamou a že si ma

miri daj u hoj man sikhadał, sar te el lačo manuš, sar ňikaske te na ubližinel, sar te likerask jekhetane u jekh avreske te šigitinas. Mangav tut, mamu miri! Omuk mange sa, so kerđom nalačas! Omuk mange savore tire apsa, raťa, kana anglal mande na sovehas. Omuk mange! Andro jilo mange sal u furt ode ačoha. Igen man dukhal, sar tut avka dikhav.“ Na džanavas buter te likerel andre ma o roviben. Mangavas le Devles, hoj la imar te na mukel ajci te trapinel. Mira dajora, so šoha ňikaske na kerđa dukh, ňikaske rosno lav na phenda, sakoneske šigitinlas. Akana oj avka phares džal pal ada svetos. Pal mande gele the mire pheňa pal late.

Raťi pašal dešujekh orengero brinkida o telefonos. Džanavas, hoj oda e doktorka andral e špitała. Amari daj muła jepaš berš pal oda, sar muła o dad, u jekh kurko pal oda, so muła o phral, o Emilis, so pes umblada. Oda berš has prekal amende nekgoeder, savo predžidilam. Sar mange leperav pre daj, avel mange pre godi lava jekha basničatar paš o MDŽ, andral o šlabikaris, sar phiravas andre peršo: „U tumen la na prindžaren? Miri daj hiňi nekfeder pro svetos!“

Hm, sar pervačka furt phučavas, khatar on džanen mira da? Na prindžarnas. Me la prindžaravas u phenav, hoj miri daj has odi nekfeder daj pro svetos!

naučila, ako byť dobrým a čestným človekom, ako neublížiť nikomu, ako máme držať spolu a jeden druhému pomáhať. Prosím ťa, odpusť mi všetko to trápenie, čo som ti spôsobila. Mám ťa veľmi rada a veľmi ma bolí, keď ťa vidím takto.“ Nedokázala som dlhšie potláčať usedavý plač. Zopla som ruky a prosila Boha, nech ju už nenechá sa takto trápiť. Moju mamu, ktorá nikdy nikomu neublížila, nikdy nikomu nepovedala zlé slovo, každému pomohla. Teraz moja mama takto ťažko odchádza z tohto sveta. Po mne sa s ňou rozlúčili aj moje sestry.

V noci o jedenástej zazvonil telefón a ja som vedela, že je to doktorka z nemocnice. Naša mama nás opustila pol roka po tom, ako nás opustil náš otec a týždeň po tom, ako nás navždy opustil náš brat Emil, ktorý spáchal samovraždu obesením. Bol to pre nás ten najhorší rok, ktorý sme zažili. Pri spomienke na moju mamu ma napadá veta z básničky k MDŽ, zo šlabikára z prvého ročníka: „A vy ju nepoznáte? Moja mama je najlepšia na svete!“

Hm, ako prváčka som si vždy kládla otázku, odkiaľ oni poznajú moju mamu? Nepoznali. Ja som ju poznala a hovorím, že bola tou najlepšou mamou na svete!

3. místo

Milan Bindatsch, Ostrava

Najisárav, Devla

Has jivend. Igen bare šila sas. Akor imar džanahas pal baro nasvalipen, so avilas andal bare thema. Savore manuša igen daranas, bo mernas jekh pal aver. The avka andre buři phirahas, horinahas o respiratora, kajse maski. Kerahas peske pheras korkore pestar, sar dičhuvas. Jekhvar man amari ředitelka bičhadás pal o Roma andro terenos, bo o Roma igen daranas le šavoren andre škola te mukel. Vareko avelas peske vaš o kňiški, sešita, kaj khere te sikhlon. Vareko na. Ta mušinas te džal pal o manuša u rozlidžavas, so pes delas. Duma lenca davas. Rozkidahas lengre problema a sar daran le nasvalipnastar. Varesave Roma kernas pheras. Ta so! Sako sam varesave. Na sam jekh sar aver. Jekhvar šundom, kaj pro Roma o nasvalipen na džal, bo amen sam o Devleskre našade čhave. Phiravas mange andre buři.

Koda džives sas sar aver. Sar chripki sar jevende hin, ta o manuš peske phenel, te man dukhal o kokala, ta chripka man hin, džanen sar. O manuša korkore peske o orvoša, te the me, ta našti birinavas. Ta o šeja mire phenenas: „Dado, džal! Hem dikhes korkoro, savo nasvalipen hin.“

Hin amen khere cikňi šejouri, ta gelom mek koda džives kije raři andre špita. Avri perlas jiv. Igen šukar sas o džamutro. Phendás: „Kaj džan pro pindre! Me tumen lidžav le motoriha.“ Ta gelam, bešlam andro motoris he muklam amenge o giła. Miro džamutro imar džanelas, save mange pre dzeka, ta mukhelas jekh pal aver.

Dokerindás dži paš e špita. Mindar paš o vchodos zaparkindam. Phundradom o vudar. E gadži man dikhlás. Phučlas, so man dukhal. Ta phendom: „Po buke he o kokala.“ E sestrička phendás, hoj vaš ma vareko avla. Ta bešlam andre špita, sar sam sikhade. Pherdo manuša, ta ňiko dureder mandar. Vaj duj rařija bešenas a ňisostar ňič phundrade pes o vudara he avri avel o manuš urdo sar mimozemšťanos. Až daradiłom. Avel dži paš ma, o orvošis phenel duralestar, kaj te džav la sestričkaha. Me imar daravas. Ha, vareso nane lačo, korkoro me mange phendom.

Kerde mange testi. Maj jepaš oraha mange phende, kaj chudłom covid. Chudłom te rovel sar cikno šavoro. Jekh japs pal aver. Andro šero mange džanas o goda, so akanik kerava? Khere hin man romňi, šavoure the cikňi vnučkina. Na kamłom, kaj mandar te chuden. Doavilas khere. Kovka sig mek na dikhlom mire džamutres te kerinel. Phundradom o vudar he chudłom te rovel sar cikno šavoro. E romňi rovlas tiš. Gelom andre soba a korkore gondolinavas pre peskro dživipen. Soske zrovna me chudłom kada nasvalipen?

Děkuji, Bože

Byla zima. Byla hodně velká zima. Tehdy jsme už věděli o té velké nemoci, která přišla z velkých zemí. Všichni lidé se hodně báli, protože umírali jeden po druhém. Přesto jsem chodil do práce. Nosili jsme respirátory, takové masky. Dělali jsme si ze sebe legraci, jak vypadáme. Jednou mě naše ředitelka poslala za Romy do terénu, protože Romové se hodně báli pouštět děti do školy. Někdo si chodil pro knížky a sešity, aby se doma učil. Někdo ne. Tak jsem musel chodit k lidem a roznášet jim, co se dalo. Mluvil jsem s nimi. Rozebírali jsme jejich problémy a jak se bojí té nemoci. Někteří Romové si z toho dělali legraci. Tak co! Každý jsme nějaký! Nejsme všichni stejní. Jednou jsem slyšel, že Romové tu nemoc nechytají, protože jsme ztracené Boží děti. Chodil jsem dál do práce.

Den jako jiný. Tak jako u chřipky v zimě, jak si člověk říká, že ho bolí kosti, tak jsem si říkal, že mám chřipku. Víte jak. Lidi sami si jsou doktory, tak i já. Jenže jsem už nemohl vydržet. A dcery mi říkaly: „Tati, běž tam! Vždyť to sám vidíš, jaká to je nemoc.“

Máme doma malou holčičku, tak jsem hned ten den v podvečer jel do nemocnice. Venku sněžilo. Zeť byl moc hodný. Řekl: „Co byste chodil pěšky! Já vás svezu autem.“ Tak jsme šli, sedli jsme si do auta a pustili jsme si písničky. Zeť už věděl, které mám rád, tak pouštěl jednu po druhé.

Dojel až k nemocnici. Zaparkoval přímo u vchodu. Otevřel jsem dveře. Paní mě viděla. Zeptala se, co mě bolí. Řekl jsem: „Žáda a kosti.“ Sestřička řekla, že pro mě někdo přijde. Tak jsem si v té nemocnici sedl, kam mi ukázali. Bylo tam plno lidí, takže lidi nebyli dost daleko ode mě. Tak dvě paní seděly poblíž. Z ničeho nic se otevřely dveře a ven vyšel člověk oblečený jako mimozemšťan. Lekl jsem se. Přišel až ke mně a ten doktor říká z dálky, abych šel se sestřičkou. To jsem se už bál. Něco není v pořádku, říkal jsem si.

Udělali mi testy. Skoro za půl hodiny mi řekli, že jsem chytil covid. Začal jsem brečet jako malé dítě. Jedna slza za druhou. V mysli mi běhaly myšlenky, co teď bude? Doma mám ženu, děti a malou vnučku. Nechtěl jsem, aby to ode mě chytily. Domů jsem dorazil brzo. Už jsem neviděl mého švagra řídit. Otevřel jsem dveře a hned jsem začal brečet jak malé dítě. Moje žena brečela taky. Šli jsme do pokoje a přemýšleli o životě. Proč jsem zrovna já chytil tu nemoc?

Predžalas jekh dīves pal aver the gele pro testi savore andal o kher. A so pes na ačhlās! Nasvalīlas muri vnučkīna the e šej, so majinlas te ločhol maj andro kurko. Sa mange kidavas paš o jilo, kaj nasvalīle angal mande. Pre lende na dičholas, kaj nasvale, kaj te nič lende. Me somas goreder upre sar jon. Jekhvar, kana sas mange namišto, man mangavas pro sovnakuno Del, kaj mek man na lel. Sas man duj kajse dīvesa, kana džanavas, kaj imar tosara na uštava andal o than. Ta vičindom pre romņi, kaj mange te anel o gada, so pro vešakos, bo daravas le meribnastar, ale kaj man nanges čhivna andro gono the avka man parunena. E romņi chudlas te rovel the o čhave, kaj so kerav, kaj so len kade mukhava. Mangavas man pro Del andro bare horečki. Zasutom andr'oda. Tosara uštav a mange nič. Angle kada phenav: Najsarav le Devleske!

Trine štare kurkende gefam pro prochomo le kuzineske. Kada nasvalīpen les dogefas. Igen phares mange sas.

Ubíhal jeden den po druhém a na testy šli všichni z naší domácnosti. A co se nestalo: Onemocněla naše vnučka a dcera, která měla do týdne родit. Všechno jsem si to hodně vyčítal, že onemocněly kvůli mně. Nemoc se u nich neprojevila, jako by jim nic nebylo. Mně bylo hůř než jim. Jednou, když mi bylo zle, modlil jsem se k dobrotivému Bohu, aby mě k sobě ještě nebral. Byly dva takové dny, kdy jsem si myslel, že ráno už nevstanu z postele. Tak jsem řekl ženě, aby mi přinesla oblečení, které mám na věšáku, protože se bojím, ne smrti, ale že mě nahého hodí do pytle a pohřbí mě tak. Žena i děti začaly naříkat, co to říkám, že je tady nemůžu nechat! Ve velkých horečkách jsem se modlil k Bohu. Usnul jsem. Ráno jsem se probudil a nic mi nebylo. Kvůli tomu říkám, že děkuju Bohu!

Tři nebo čtyři týdny nato jsem šel na pohřeb svému bratranci. Zemřel na tuhle nemoc. Bylo mi to moc líto.

VAKER ROMANES

Viliam Kudráč, Ústí nad Labem, ZŠ Předlice, 3. ročník

Miri daj kerel o špagetici. Chav. Man hin televizoris. Dikhav
pre televiza. Keren buti vaš o love. A miri daj vičinel pes
Simona a e baba vičinel pes e Haňa. Miro dživipen šukar.
O papus vičinel pes Viliam sar me. Me som baro sar o dad.
So keres? Me kerav e škola. O rukono diliňafol. Me tajsa džav
andre škola. Cinav peske e svačina. Me džav pre zahrada. Me
džav khere. Hotova. Kade e daj the me.

Moje máma dělá špagetky. Jím. Mám televizi. Koukám na televizi. Pracuji za peníze. A moje máma se jmenuje Simona a moje babička se jmenuje Haňa. Můj život je krásný. Můj děda se jmenuje Viliam jako já. Jsem stejně velký jako můj táta. Co děláš? Já dělám školu. Pes blázní. Zítra jdu do školy. Kupuju si svačinu. Jdu na zahradu. Jdu domů. Hotovo. To jsem já a máma.

Martina Kočková, Ústí nad Labem, ZŠ Předlice, 4. ročník

Man hin duj daja. Me som adoptimen. Miri peršo daj bešel
ke Ostrava. Vičinel pes Žaneta Kočkovo. Joj odoj bešel eŧta
čhavorenca. Me la prindžarav, ale na phirav pal late. Me la na
dikhav rado. Me rado dikhav la dujtona da. Joj pes pal mande
starinel. Rado man dikhel. Savoreha mange pomožinel. Sar
mange has štar čhon, ta man adoptindas. Hin lake penda the
ochto berš. Miri dujto daj pes vičinel Alžběta Gažiková.

Mám dvě mámy. Jsem adoptovaná. Moje první máma bydlí v Ostravě. Jmenuje se Žaneta Kočková. Bydlí tam se sedmi dětmi. Já ji znám, ale nejezdím k ní. Nemám ji ráda. Já mám ráda svoji druhou mámu. Ona se o mě stará. Má mě ráda. Se vším mi pomáhá. Když mi byly čtyři měsíce, adoptovala mě. Je jí padesát osm let. Moje druhá máma se jmenuje Alžběta Gažiková.

Denisa Dunková, Ostrava, ZŠ Ibsenova, 6. ročník

Me pes vičínáv Denisa. Hin mange dešuštar berš. Somas fejs choľamen, sar mange muľas o dad. Has leske štarvaldeš the duj berš, ale phiras po řbitovos a řigda les na odmukava. Furt mange andro jilo. E daj mange dživel. Hin lake štarvaldeš the jekh berš. Hiři korkori. Na kamel romes. Řigda le dades na bisterahas. La da rom nane, aři na kamel. Sam khere eřta džene, štar phrala a řrín pheňa. Jekhake hin dešušov a hin la čhavoro. Kolake hin biš u duj a hin la jekh čhajori. Hin lake eřta berš a mange hin dešuštar a dav peske pre peste pozor. Nane man pirano, aři na kamav. Kamav peske te uživinel. E daj hiři bari nasvali. Dukhal la o dumo a hin la astma. Darav man te na pes lake vareso ačhel. Kolake, so hin dešušov, ta lakro čhavoro pes vičinel Samuel. Hin leske duj berš a lakro rom bešel. Chudľas štar berš a miri pheň pořindas e kauca a majjinelas kada čhon te avel khere. Chibinel amenge but. Majte sa!

Já se jmenuju Denisa. Je mi čtrnáct let. Byla jsem hodně našťvaná, když mi umřel táta. Bylo mu čtyřicet dva let, ale chodíme na hřbitov a nikdy ho neopustíme. Pořád ho nosím ve svém srdci. Máma mi žije. Je jí čtyřicet jedna let. Je sama. Nechce muže. Nikdy jsme na tátu nezapomněli. Máma muže nemá, ani ho nechce. Je nás doma sedm, čtyři bratři a tři sestry. Jedné je šestnáct a má chlapečka. Té druhé je dvacet dva let a má jednu holčičku. Je jí sedm let a mně je čtrnáct let a dávám si na sebe pozor. Nemám kluka, ani nechci. Chci si užívat. Máma je hodně nemocná. Bolí ji záda a má astma. Bojím se, že se jí něco stane. Té sestře, které je šestnáct, tak její syn se jmenuje Samuel. Jsou mu dva roky a její muž je zavřený ve vězení. Dostal čtyři roky. Sestra za něj zaplatila kauci a tento měsíc už má jít domů. Moc nám chybí. Mějte se!

Anna Makulová, Ostrava, ZŠ Šalounova, 6. ročník

Kamavas tumenge te phenel, hoj miri daj imar nane pre kada svetos.
Vičinel pes Anna. Has lake bišuochto berš. Miri dajori perlas andal e blaka.
Akana bi lake avelas tranda the eňa berš. Mange has jekh berš, sar miri daj
muľa. Man the mire phralen pheňen avri barardas miri baba the o papus.
Me som lenge fejs vděčno. Sar avava bari, kamav lake te del pale, bo
mange fejs sa važinav.

Chtěla bych vám říct, že moje máma už není na tomto světě. Jmenuje se Anna. Bylo jí dvacet osm let. Moje maminka vypadla z okna. Teď by jí bylo třicet devět let. Mně byl jeden rok, když moje maminka umřela. Mě a moje sourozence vychovala babička s dědou. Jsem jí za to moc vděčná. Až budu dospělá, chci jí všechno vrátit, protože si všeho toho moc vážím.

Valentýna Lakatošová, Ostrava, ZŠ Ibsenova, 7. ročník

Avilas kodo d'ejš, ke gejlstar amari dej amendar anda kodo, ke čores sas lake mure dadesa, no taj mekhle pe vi muro dad taj vi muri dej line peske avren. Atunči me gejllem ká muri mámi taj ká muro pápu, taj vi ká muri pheň. Khote mišto-j amenge. De mindik phírav pala muri dej taj vi pala muro dad.

Varisavo d'ejš khardas mange ekh šej anda Anglija. Biš taj šov beršengi taj igen láši. Muri kuzinka-j taj studulij manca i Biblija taj le Devleski vorba. Po vorta drom kamel te šol ma te na kerav bínura. Me le Dejvleske sako d'ejš najisárav. Taj kamav te dav muro trajo le Dejvleske taj te avav lesko manuš. Akánik trobuj te žav pe duje šonen khote, studulinou mange páčasa.

Jednoho dne od nás odešla naše maminka, protože měla s tatínkem ubohý život, takže se rozešli a tatínek i maminka mají teď jiné partnery. A od té doby jsme já i moje sestra u naší babičky a dědečka. Máme se u nich dobře. Za svojí mámou i za svým tátou pořád jezdím.

Jednoho dne mi zavolala jedna dívka z Anglie. Je jí 26 let, je moc hodná. Je to moje sestřenice a studuje se mnou bibli a Boží slovo. Chce mě přivést na správnou cestu, chce, abych nehřešila. Já Bohu každý den děkuji. A přeju si svůj život odevzdat Bohu a být jeho člověk. Teď tam mám jet na dva měsíce, tam budu v klidu studovat.

Anna Čonková, Praha, Člověk v tísni, 9. ročník ZŠ

Me pes darav meribnastar, bo miri baba hin phuri. Me na kamav
te jel phuri, bo pes darav, hoj merava. E baba nane but phuri. Hin
lake šovardeš the ochto berš, a'le miro papus mu'las a sas tiš kavka
phuro. Na džanes, so pes šaj ačhol. Me pa'fav pro mule, bo jekhvar
ra'fi dikh'om le mules. Fest man daravas, bo mulendar darav.

Já se bojím smrti, protože moje babička je stará. Nechci být stará, protože se bojím, že umřu. Moje babička není zas tak stará. Je jí šedesát osm let, ale můj dědeček zemřel v podobném věku. Nevíš, co se může stát. Já věřím na duchy, protože jednou v noci jsem jednoho ducha viděla. Hodně jsem se vystrašila, protože se duchů bojím.

Lucie Rašnerová, Ostrava, ZŠ Šalounova, 7. ročník

Sar avava bari, kamav man te sikhavel lačhes. Kamav bare školi te kerel. Te sikhavel le gadženge, hoj o Roma tiš vareso džanen. Ke amende andre škola avlas jekh romňi. Vičinel pes Iveta Kokyovo. Delas amenge дума pal peste. Me bi kamavas te avel sar kaja romňi.

Až budu velká, chci se dobře učit. Chci si udělat dobré vzdělání.
Abych ukázala Čechům, že Romové můžou taky něco dokázat.
K nám do školy přijela jedna paní. Jmenuje se Iveta Kokyová.
Povídala nám o sobě. Chtěla bych být jako ta paní.

Táňa Horňáková, Ústí nad Labem, ZŠ Předlice, 6. ročník

Prethov andre romaňi čhib o koto ro andal tiri kamaduňi kniška

Vičínáv man Darren Shan. Som pre jepaš upiris. Kavka man ale na uliřom. Somas ča ajso muršoro. Dživavas la daha le dadeha a mek la cikňa pheňaha la Aňaha. Bavinelas man e škola a sas man but kamarata.

Me rado genavas o horori a mek rado dikhavas o darandutne filmi. Te ke amende andro foros avenas Panoptikum zrůd, miro nekfeder kamaratos Steve Leopard duchudňa amenge o listki a gefam kode. Igen pes darahas. Samas prekvapimen. Bari lači rat.

Ale koda mek podivneder mek ča aviľa. Steve pes arakhľa jekheha, so bavinenas andre. Dikhľa leskero obraskos andre jekh puraňi kniška a džanelas, hoj hino upiris. Pal o představeni kamelas odoj te ačhel a kamelas pal leste, kaj te kerel le upiris the lestar. Panos Hroozley - oda koda upiris – jov bi leske kerelas, ale džanľa, hoj le Steves hin bengipen andro rat a sas pal savoro.

Přelož do romštiny úryvek ze své oblíbené knížky

Jmenuji se Darren Shan. Jsem napůl upír. Tak jsem se nenarodil. Býval jsem úplně obyčejný kluk. Žil jsem s rodiči a mladší sestrou Annií. Bavila mě škola a měl jsem řůru kamarádů.

Rád jsem si četl horory a díval se na strašidelné filmy. Když k nám do města přijelo panoptikum zrůd, můj nejlepší kamarád Steve Leopard sehnal lístky a šli jsme tam. Byla to paráda, vážně jsme se báli – a taky jsme žasli. Senzační večer.

Jenže to nejpodivnější přišlo až po představení. Steve poznal jednoho z vystupujících. Viděl jeho obrázek v jedné staré knížce a věděl, že je to upír. Po představení se zdržel a chtěl po něm, aby udělal upíra i z něj! Pan Hroozley - to je ten upír – by mu býval vyhověl, ale pak zjistil, že Steve má zlo v krvi, a bylo po všem.

(Darren Shan: Upírův pomocník)

Úřad vlády České republiky

Identity Prague, z.s.

ROMANO SUNO děkuje za podporu Úřadu vlády České republiky, Mattelu Czech Republic s. r. o., nakladatelství Kher, Velvyslanectví USA v Praze, Identity Prague, z. s., Ščuka shopu, Petru Ščukovi, Adéle Dluhošové, Tomáši Knaiblovi a Markétě Hajské.

Texty označené štítkem Vaker romanes byly vytvořeny na dílnách tvůrčího psaní v romštině v rámci projektu Vaker romanes, který byl podpořen z dotačního programu MŠMT Podpora vzdělávacích aktivit národnostních menšin v roce 2022.